

Takgårdar för barn

– ett sätt att lösa ett stadsbyggnadsproblem?

Rooftop schoolyards for children

- a way to solve a current issue in urban planning?

Susanne Bergdahl

Foto: Bergdahl (2016)

Takgårdar för barn – ett aktuellt stadsbyggnadsproblem?

Rooftop schoolyards for children – a current issue in urban planning?

Susanne Bergdahl

Handledare: Maria Nordström, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Allan Gunnarsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur inom landskapsingenjörsprogrammet

Kurskod: EX0793

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Susanne Bergdahl

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *Takgårdar, takgårdar för barn, lekplats, friyta, lekmiljö, stadsplanering, barns rörelsefrihet*

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

"... when we build, let us think that we build forever. Let it not be for present delight nor for present use alone; let it be such work as our descendants will thank us for, and let us think, as we lay stone on stone, that a time is to come when those stones will be held sacred because our hands have touched them, and that men will say, as they look upon the labor and wrought substance of them, 'See! This our fathers did for us' "

*- John Ruskin
(1840 s. 243)*

Förord

Under mitt första år på landskapsingenjörsprogrammet hade vi en föreläsning som berörde barns utemiljö och naturlekplatser. Jag minns hur jag och mina kurskamrater fick frågan ”vilka utomhuslekar uppskattade ni mest som barn?”. En kort kollektiv tystnad sänkte sig åtföljt av nostalgiska minnen från flertalet kamrater. Någon berättade hur han hade hoppat över en bäck tillsammans med ett par vänner. Det var en mycket modig sak att göra då ett par äldre barn, med allvarliga röster, hade förklarat att det kunde spöka på andra sidan. En annan hade minnen av hur hon hade suttit på en bildäcksgunga som snurrats upp flera varv av kamraterna. Gungan släpptes och hon snurrade snabbt ner, hoppade vinglande av och snurrade upp någon annan. Detta trots att de visste att de egentligen bara fick gunga på den. Vännerna turades om att snurra samtidigt som någon höll utkik så eventuella lärare inte skulle komma på dem. Personligen blev mitt starkaste minne en hemlig koja som jag och min bästa vän hade byggt inne i ett större buskage. Vi var sju år gamla och hade hittat en gång som ledde in mot buskagets mitt. Ett par små grenar fick offras så att vi lättare skulle kunna krypa in. Där satt vi sedan med ryggarna mot en liten rönn som, utöver sin tjänst som ryggstöd, även agerade som tak. Det tog emellertid inte lång tid innan vår lärare upptäckte att vi försvann ibland, hon började således hålla oss under närmare uppsikt. Snart räknade vi ut att vi skulle behöva dela på oss när vi skulle krypa in i kojan, på så vis skulle den hållas hemlig för alltid. Ibland kunde det gå åt en halv rast åt att planera och genomföra diverse undermanövrar för att lyckas, det var dock mer än halva nöjet. Väl inne i kojan pratade om allt möjligt, gömde fina stenar (som självklart innehöll guld) och planerade nästkommande vinters snöbollskrig. Vid tillfälle blev vi även attackerade av en blodigel som självklart var ute efter allt vårt blod. När jag som vuxen ser tillbaka på händelsen finns dock möjligheten att blodigeln var en spansk skogssnigel som råkade krypa förbi.

Det finns ett par gemensamma punkter för alla de minnen som delades den där dagen i början på utbildningen. Delvis var det minnen som var bildade tillsammans med någon, det var även upplevelser som bjöd på spänning. Ibland hade upplevelserna en grund i vilda fantasier baserade på den omgivning i vilken vederbörande hade befunnit sig i. Andra gånger berodde upplevelserna på en viss rebellisk olydnad och känsla av äventyr, om än på en förhållandevis oskyldig nivå. Gemensamt för lekarna var även att de innehöll upplevelser som skedde i skymundan från vuxnas tillsyn. Med denna nyfunna kunskap och ett flertal levande minnen från min egen barndoms favoritplatser insåg jag tidigt att jag i framtiden skulle vilja vara med och anlägga lekplatser. Möjligheten att få vara med och skapa platser där nya generationer av barn kan pröva sina gränser, hoppa över stock och sten och låta fantasin skena är inte bara ett viktigt utan även ett väldigt spännande arbete.

I likhet med lekplatser var takträdgårdar något som tidigt fascinerade mig. Tanken att det borde kunna gå att skapa takgårdar som lekyta för barn var därför inte långt borta. Tomterna krymper inne i städerna och idén om en takgård tycktes vid tillfället kunna vara en bra lösning. När jag sökte efter ett svar hos sakkunniga på frågan om det var möjligt att anlägga bra takgårdar som lekyta för barn var det dock ingen som hade ett konkret svar. Det fanns helt enkelt inte tillräckligt med forskning inom ämnet. Från flera håll fick jag dock höra att man i Köpenhamn hade anlagt takgårdar för barn med varierande slutresultat. Innan jag började skriva detta arbete hade jag således bestämt mig för att fråga ”hur?”. ”Hur kan vi på bästa sätt bygga säkra takgårdar för barn?”, ”hur kan vi bygga stimulerande lekmiljöer på taket?” och ”hur bör vi resonera vid val av växter på takgårdar för barn?”. Listan kunde göras lång. Ganska snart omvandlades dock frågan ”hur?” till ett *”är det möjligt?”*. Detta arbete utgår således från frågeställningen *”Är takgården en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?”*. För att kunna besvara frågan krävs en definition av vad en bra utemiljö för barn innebär. Det innefattar delvis säkerhetsperspektiv men även att sätta sig in i utemiljön och försöka granska den som genom ett barns ögon.

Jag har under arbetets gång insett att jag inte är ensam om mina funderingar rörande takgårdar för barn. Min förhoppning är att med detta arbete kunna ge en nyanserad bild av debatten om takgårdar för barn och med det svar på samma frågor som jag en gång har ställt mig.

Susanne Bergdahl 2016

Tack

Tack till de pedagoger från Möllevångens förskola i Malmö och Lugnets skola i Stockholm som har ställt upp med sina kunskaper och observationer kring barns rörelsemönster och lekar på takgårdar. Tack bör även ges till Erik Bergdahl som i sin roll av överläkare på Barn- och Ungdomsmedicinska mottagningen i Lerum deltog i en telefonintervju i vilken du förtydligade och diskuterade medicinska facktermer.

Abstract

Background and aims: In this modern day and age there is no current legislation that guarantees every child's right to a good outdoor environment. There are only recommendations, which are issued by Boverket (the Swedish National Board of Housing Building and Planning). These recommendations, however, do not specify a minimum size for any area dedicated to children. Studies indicate that children who are physically active feel better, both mentally and physically. Children also tend to be more active during the day when they are attending school. Despite this, there is a lack of interest in earmarking land for open spaces in children's schoolyards. To solve the building issues in urban areas, a debate has emerged which concerns rooftop schoolyards for children. This study intends to shed light on that current debate. What does the debate say, and is the criticism, which is often aimed against rooftop schoolyards as a play area, legitimate? To find out if the debate reflects reality, a literature study and an interview study have been carried out. Both studies are based on the question "Is the rooftop schoolyard a good environment for children in kindergartens and schools?"

Method and materials: The method chosen for the literature study as well as the interview study is content analysis. The rooftop schoolyards are also documented in both pictures and descriptions of the areas. The results of both the content analyses are compared, and a discussion concludes the study. Four interviews are conducted, and all participants work as educators. Two interviews take place at a school in Hammarby Sjöstad, Stockholm, and two are preformed at a preeschool in Malmö.

The literature study: The literature study indicates that a good outdoor environment for children have generous areas in which the children can play a variety of games. These surfaces should preferably also contain a lot of vegetation and offer a varied topography. The vegetation serves as an important fixed point in children's play but it is also a good protection against harmful UV radiation. Areas in which children can be given the opportunity to challenge themselves – preferably without adult supervision – are areas which are appreciated amongst children. These are also moments that we, as adults, cherish as fond memories. The articles and reports concerning rooftop schoolyards indicate that the areas have an unpleasant microclimate. The rooftop schoolyards are either windy or become very warm during sunny days. Children can't be left alone without adult supervision on the rooftop schoolyards, and the activities that are preformed up on the roof have more in common with games that are played indoors than outdoors. The rooftop schoolyards have little or no vegetation. The idea of building rooftop schoolyards may seem like a new idea, but it is not. The rooftop schoolyard was turned down as a bad idea almost a century ago, when they realized that the area was not suitable as a play area for children.

The interview study: The interview study shows that there is a lack of difference in topography, and that there are underdeveloped or absent greenery on the rooftop schoolyards. The surface is perceived as very hot on days when the sun is shining. The educators have a good view on the children when they are on the roof. Therefore, the educators feel that the rooftop schoolyards are a good outdoor environment for the children. The children are not allowed to be on the rooftop schoolyards without adult supervision. Due to security reasons, the games which the children are allowed to play on the roof are also limited.

Results: The results indicate that there are several similarities between the results that have come out of the interview study and of the literature study of the ongoing debate on rooftop schoolyards for children. The rooftop schoolyards reduce the children's mobility and variety of play; the microclimates are inhospitable, and there is little or no vegetation on the rooftop schoolyards. To give the children the space that they need to play the educators often divide the children into smaller groups. This act shows that the rooftop schoolyard segregates children, rather than makes it possible

for them to establish new friendships.

Discussion: The ongoing debate about rooftop schoolyards as a playarea for children should be taken seriously. The educators believes that the rooftop schoolyards are good environments for the children because the restricted area makes it easy to keep them under supervision. However, is this really the environment that we want for our children? If we place the children on the rooftops they will certainly get a view of the world; they will however miss the opportunity to discover it by their own accords. The struggle for land plots in urban areas is palpable, but is it really the children's quality of life that we must limit? Rooftop schoolyards can work as a complement, but should not be considered a substitute for a nature outdoor environment - on the ground.

Sammanfattning

Bakgrund och syfte: I dagsläget finns ingen gällande lagstiftning som garanterar barns rätt till utemiljö, det finns endast rekommendationer vilka är utfärdade av Boverket. Rekommendationerna specificerar dock inga minimimått för barns friyta. Studier visar att barn som är fysiskt aktiva mår bättre, både psykiskt och fysiskt. Barn rör sig även som mest den tid då de befinner sig i skolan. Trots detta finns det ett bristande intresse för att öronmärka mark till barns friytor på skolor. För att lösa ett stadsutbyggnadsproblem diskuteras och aktualiseras tagårdar som utemiljö för barn på förskolor och skolor. Syftet med denna studie är att belysa den aktuella debatten om tagårdar för barn. Vad säger debatten och stämmer den kritik som ofta riktas mot tagården som friyta? För att ta reda på om debatten speglar verkligheten genomfördes en litteraturstudie samt en intervjustudie. Båda studierna baserades på frågeställningen ”Är tagården en bra miljö för barn på förskolor och skolor?”.

Metod och material: Metoden för litteraturstudien liksom för intervjustudien är innehållsanalyser. Tagårdarna dokumenteras även i text och bild. Resultatet av innehållsanalyserna jämförs och en diskussion avslutar studien. Intervjupersonerna är sammanlagt fyra stycken varav samtliga arbetar som pedagoger. Två intervjuer utförs på en skola i Hammarby Sjöstad i Stockholm och två utförs på en förskola i centrala Malmö.

Litteraturstudien: Litteraturstudien visar att en bra utemiljö för barn innebär tillgång till stora ytor som barnen kan röra sig fritt på. Dessa ytor ska även helst innehålla mycket vegetation och en varierad topografi. Vegetationen är viktig i leken men är även ett bra skydd mot skadlig UV-strålning. Ytor där barn kan ges möjlighet att utmana sig själva, gärna i skymundan från vuxna, är något som uppskattas bland barn. Det är också dessa stunder som vi bär med oss och minns i vuxen ålder.

De debattartiklar och rapporter som berör tagårdar visar att tagårdarna i stor utsträckning har ett ogästvänligt mikroklimat. Tagårdarna är blåsiga, alternativt badar de i skarp sol vilket resulterar i att det kan bli varmt uppe på taket. Barn kan inte lämnas utan uppsikt från vuxna och de lekar som sker på taket liknar i större utsträckning inomhuslekar än lekar som sker utomhus på gårdar i markplan. Tagårdarna innehåller sparsam eller ingen vegetation. Att anlägga tagårdar för barn är inte något nytt, detta skedde redan för snart ett sekel sedan. Man insåg då att tagården inte var lämplig som friyta för barn.

Intervjustudien: Intervjustudien visar att tagårdarna saknar vegetation eller att den vegetation som det finns tillgång till är sparsam, vidare är tagårdarnas topografi huvudsakligen platt. De dagar som solen ligger på upplevs ytorna som mycket varma. Pedagogerna anser att tagårdarna är bra då de har bra överblick över barnen. Barnen tillåts inte att själva vistas på tagårdarna och de lekar som kan utföras på taken är begränsade.

Resultat: Resultatet indikerar att det finns flera likheter mellan de resultat som har framkommit ur intervjustudien och den pågående debatten om tagårdar för barn. På tagården minskar barnens rörelsefrihet och möjlighet till varierad lek, klimatet är ogästvänligt och om vegetation finns är den knapp. För att kunna ge barn utrymme behöver personalen dela upp barngrupperna, något som segregerar istället för att möjliggöra för nya möten mellan barnen.

Diskussion: Den pågående debatten om tagårdar för barn bör tas på allvar. Pedagogerna anser att tagården för barn är bra då de med lätthet kan hålla barnen under uppsikt. Är det emellertid den miljö vi önskar våra barn? Om vi förpassar barnen till taket får de förvisso utsikt över världen, de går dock miste om möjligheten att själva utforska och upptäcka den. Kampen om marken i städerna är påtaglig men är det verkligen barnens livskvalité som vi ska begränsa? Tagårdar kan fungera

som ett komplement men kan inte ersätta utemiljö i markplan för barn.

Innehållsförteckning

Titel

Citat

Tack

Förord

Abstract

Sammanfattning

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte.....	2
1.3. Avgränsning.....	2
2. Metod och material	2
2.1. Metod för litteraturstudien.....	2
2.2. Metod för intervjustudien.....	3
2.3. Tillvägagångssätt	3
3. Litteraturstudien.....	4
3.1. Hälsofrämjande aspekter av utemiljöer för barn	4
3.2. Skolgårdens betydelse för barn	5
3.3. Debatten om takgårdar för barn.....	6
3.4. Innehållsanalys av litteraturstudien	7
4. Intervjustudien	8
4.1. Inför intervjuerna.....	8
4.2. Möllevångens förskola - Angränsande fysisk miljö	8
4.3. Möllevångens förskola - Utformning av takgården	9
4.4. Möllevångens förskola - Intervjuerna med pedagogerna	12
4.5. Lugnets skola – Angränsande fysisk miljö.....	14
4.6. Lugnets skola - Utformning av takgården.....	15
4.7. Lugnets skola - Intervjuerna med pedagogerna	16
4.8. Sammanfattning av intervjuerna och fysisk miljö på Möllevångens förskola	18
4.9. Sammanfattning av intervjuerna och fysisk miljö på Lugnets skola.....	18
4.10. Innehållsanalys - Likheter mellan Möllevångens förskola och Lugnets skola.....	19
5. Resultat.....	19
5.1. Jämförelse av innehållsanalyserna	19
6. Diskussion.....	20
7. Källförteckning.....	23
8. Bildindex.....	25

9. Ritingsindex 25

10. Bilagor 26

10.1. Bilaga 126

10.2. Bilaga 2.....27

10.3. Bilaga 3.....32

10.4. Bilaga 4.....38

10.5. Bilaga 5.....39

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Idag finns ingen gällande lagstiftning som garanterar plats för barnen i utemiljön. I plan- och bygglagen går det under 8 kap § 9 att läsa följande:

”... Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta. ”

(Sveriges riksdag 2010, Plan- och bygglagen 2010:900)

Konsekvenserna av den bristfälliga lagstiftningen diskuteras av arkitekten Suzanne de Laval (arkitekt SAR/MSA och teknologie doktor) samt landskapsarkitekten och skolgårdsexperten Petter Åkerblom (agronomie doktor i översiktlig planering) i debattartikeln *Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort*. de Laval och Åkerblom konstaterar att det enligt lagen idag går att bygga en skola eller en förskola utan att anlägga en skolgård. Vid nyetablering hänvisar många skolor till närliggande parker och/eller naturområden vilka kan användas för rastverksamhet. de Laval och Åkerblom belyser problematiken i att barnen inte själva kan ta sig till friytan och påpekar att barnen hamnar i en beroendeställning hos vuxna som kan ledsaga dem till de närliggande områden som finns. När barnen väl kommer fram till platsen har de inte heller samma möjlighet till att röra sig fritt som de skulle haft på en skolgård då barnen konstant måste ta hänsyn till andra brukare av ytan (de Laval & Åkerblom 2013; Nordström 2013). Som komplement till lagen har ett allmänt råd utfärdats av Boverket (BSF 2015:1 FRI 1). Olsson (2015) belyser Boverkets allmänna råd i artikeln *Inga krav på ytor i de allmänna råden*. Olsson intervjuar Åkerblom som påpekar att det allmänna rådet rekommenderar att friytan bör ligga i direkt anslutning till de lokaler som innehåller skolverksamheten. Detta för att möjliggöra för barnen att på eget initiativ ta sig till friytorna. Olsson frågar varför det allmänna rådet i Boverkets författningssamling (BSF 2015:1 FRI 1) inte anger kvantifierbara mått för friytor. Åkerblom menar att

”... ett rimligt dimensionerade mått är 40 m² friyta för barn i förskolan och 30 m² friyta för ett barn i grundskolan. Men inte mindre än 3000 m² eftersom vi vet att gårdar på mindre än 3000 m² – oavsett antal barn som vistas där – saknar tillräckligt med potential för att tillfredsställa barns lek och utveckling.”

(Olsson 2015, s. 38)

Barnkonventionen framhåller, enligt artikel 31, ”... barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder ...” (Barnombudsmannen 2015). Boldemann (2013) påpekar att möjligheten för barn att röra sig minskar risken för övervikt. Det leder även till bättre sömn och i längden större koncentrationsförmåga. Nyberg (2009) menar att barn i åldern 6-10 år är som mest rörliga under de timmar som de befinner sig i skolan. Aktivitetsnivån minskar med ca 15 % för samtliga barn under kvällar och helger.

Trots denna kunskap finns det i stadsplaneringen idag ett bristande intresse för att avsätta mark till barn i vissa kommuner. De senaste åren har det skett en förändring i urbana miljöer. Utrymmet för barn utomhus har krympt dramatiskt samtidigt som inflyttningen till städerna är omfattande. Trycket på både skolplatser och bostäder ökar. För att lösa detta utbyggnadsproblem diskuteras och aktualiseras tagårdar för barn på förskolor och skolor. Tagårdarna kan tyckas vara en lösning på

problemet av bristande plats utomhus i markplan men med takgårdarna skapas nya svårigheter och problem. Det främsta problemet med takgårdar, sett ur ett barnperspektiv, är den begränsade yta som finns att tillgå. Andra viktiga frågor som följer med gårdar på taken är hur barn i olika åldrar kan röra sig på takgårdarna, ger de möjligheten till utlopp för barns energi och kan takgårdarna verkligen erbjuda en stimulerande och utvecklande utomhusmiljö för barn?

1.2. Syfte

Undersökningen avser att belysa och undersöka den aktuella debatten om takgårdar för barn.

Frågeställningen i fokus för litteratur- och intervjustudien lyder:

Är takgården en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?

Takgårdar har blivit ett aktuellt debattämne som har kommit att aktualiseras av den snabba och omfattande stadsutbyggnad som sker i Sveriges större städer. Vad säger den aktuella debatten och stämmer den kritik som ofta riktas mot takgårdar för barn och genomsyrar diskussionen? För att kunna besvara frågeställningen sker även ett förtydligande av delfrågan; *vad är en bra utemiljö för barn?* Det sker genom att sammanställa, beskriva och analysera debatten om takgårdar med utgångspunkt för barns behov samt beskriva vad en god utemiljö för barn är. Det material som undersöks är rapporter, undersökningar, studier, tidskriftsartiklar samt dagstidningar. För att undersöka om kritiken i debatterna är rimlig sker intervjuer med personal på en förskola och på en skola med takgårdar. Tyngdpunkten för intervjuerna ligger på att ta reda på hur takgårdarna används av barn i förskoleåldrar, på lågstadiet och på mellanstadiet samt personalens värdering av takträdgården som utemiljö för barn.

1.3. Avgränsning

Genomförandet av studien sker som en litteratur- samt en intervjustudie. För att ge en nyanserad bild av huruvida takgården är en bra utemiljö på förskolor och skolor beskriver litteraturstudien undersökningar av vad som definierar en kvalitativ friyta. Den litteratur som behandlas är studier, beskrivningar från pedagoger samt artiklar i tidskrifter m.m. De texter som är utvalda till litteraturstudien kan delas in i två delar:

- Texter som beskriver en god utemiljö för barn. Till dessa hör studier, utvalda kapitel i en antologi, information utfärdad av myndigheter och inhämtad från respektive webbsidor samt artiklar i tidskrifter och i dagstidningar.
- Texter som för debatten om takgårdar. Texterna består av krönikor, debattinlägg, artiklar i tidskrifter samt i dagstidningar.

Intervjustudien består av fyra intervjuer och fokuserar på samma frågeställning som litteraturstudien. Intervjuerna ger ett empiriskt stöd och är i sammanhanget viktiga då det saknas aktuella studier som behandlar takgårdar som friyta för barn. Två skolor studeras, en på Möllevången i centrala Malmö och en i Hammarby Sjöstad i centrala Stockholm. Takgårdarna fotodokumenteras och beskrivs i text. Även den angränsande utemiljön som ligger intill de lokaler vilka inhyser skolan och förskolan dokumenteras i text. Studien berör inte kvaliteten och möjligheten till lek på takgårdar för barn som har fysiska begränsningar eller andra speciella behov då det kräver sina egna studier.

2. Metod och material

2.1. Metod för litteraturstudien

Metoden för litteraturstudien är en innehållsanalys. Metoden innebär att det textmaterial som samlas in läses, dokumenteras och tolkas. I sammanhanget görs en inventering av den litteratur som

bedöms vara relevant. En kvalitativ analys av det textmaterial som är utvalt genomförs och redovisas i resultatkapitlet (Jansson 2016).

2.2. Metod för intervjustudien

Den metod som är vald för intervjustudien är kvalitativ. Trost (2014), författare till *Kvalitativa intervjuer*, menar att en strukturerad intervju berör ett specifikt område. Majoriteten av frågorna är dock i sammanhanget ostrukturerade, delvis har frågorna öppna svar (Trost 2014). Metoden som används är lämplig då den tillåter intervjupersonerna att tala öppet om sina erfarenheter, i det här fallet om barn på tagårdar. En kvalitativ intervjumetod tillåter även i viss mån följdfrågor vilket ibland kom att behövas för att samla in material.

2.3. Tillvägagångssätt

Den litteratur som valdes ut för litteraturstudien hade tre huvudsakliga fokus:

- Takårdar för barn
- Lockande och stimulerande utemiljö ur ett barnperspektiv
- Psykiskt och fysiskt hälsofrämjande miljöer för barn

Då det inte finns några aktuella studier inom ämnet tagårdar för barn baserades den delen på relevanta krönikor, debattartiklar och rapporter som i sammanhanget bedömdes vara trovärdiga. Texterna lästes igenom och de texter som ansågs vara mest relevanta för litteraturstudien kom att granskas ingående. Texterna bearbetades, sammanställdes och fördes ner som underlag till innehållsanalysen.

Inför intervjuerna kontaktades rektorerna på två skolor med tagårdar. En förskola i centrala Malmö och en skola i centrala Stockholm valdes ut. Efter telefonkontakt godkände rektorerna intervjuerna och tillfrågade ett par pedagoger ur personalen om de kunde ställa upp för intervjuerna. Två pedagoger från Möllevångens förskola i Malmö och två från Lugnets skola i Stockholm tackade ja. Inför intervjuerna skapades 19 st. grundfrågor vilka baserades på arbetets frågeställning kring utemiljön för barn på tagårdar. Frågorna placerades in under fem olika kategorier "Om pedagogen", "Användning", "Utformning av friytan", "Rörelse och hälsa" samt "Jämförande". En text författades och lästes upp med syftet att sätta in intervjupersonerna i sammanhanget. Den gav dem en likvärdig bakgrund till intervjuens uppkomst och varför deras erfarenheter som pedagoger i sammanhanget var värdefull. Intervjuerna skedde var för sig och spelades in. Då intervjuerna var kvalitativa tillkom även ett par följdfrågor. Följdfrågorna varierade något och anpassades till vad intervjupersonerna berättade. De svar som spelades in under intervjuerna har nedtecknats och därefter analyserats på liknande sätt som litteraturstudien.

I samband med intervjustudiens utförande gjordes även en platsinventering av tagårdarna. I platsinventeringen dokumenterades tagårdarnas ungefärliga storlek, utformning, lekredskap samt närliggande miljö. Detta skedde i formen av analyserande skrivande och fotografering. Dokumenteringen fungerar som ett komplement till intervjustudien för att kunna ge en nyanserad bild av tagårdarna för barnen.

Resultaten från innehållsanalysen av litteraturstudien respektive intervjustudien redovisades och sammanfattades var för sig. Därefter kom resultaten att jämföras och en diskussion om dem avslutar studien.

3. Litteraturstudien

3.1. Hälsofrämjande aspekter av utemiljöer för barn

För att kunna besvara frågan ”Är takgården en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?” krävs ett förtydligande av vad en bra utemiljö för barnen innebär. Det omfattar frågor som säkerhet, skydd mot solens skadliga strålar och möjlighet till rörelsefrihet. Det inkluderar även om utemiljön betraktas som kvalitativ och inbjudande till lek ur ett barnperspektiv.

I mars 2015 skrev landskapsarkitekterna Brunge, Engström, Lindeqvist och Tronde debattartikeln *Utan bindande kvantitetskrav blir skolgårdarna för små*. I debattartikeln framkommer det att 900 konsulter från 25 Stockholmsbaserade landskaps- och arkitektkontor anser att mätbara minimikrav för barns friytor bör fastställas. Trots att det finns flera pedagoger, projektörer och förvaltare som arbetar hårt för att skapa en stimulerande utemiljö för barn tenderar friytan för barnen att prioriteras bort. Hur minimikraven borde se ut är i dagsläget inte fastställt (Brunge et al. 2015). Lenninger (2013) påpekar dock att ytan bör vara minst 3000 m² för att barnen ska kunna röra sig fritt och få upp farten ordentligt när de leker. Brunge et al. (2015) menar att det är viktigt att mätbara rekommendationer fastställs men att dessa kan variera. Exempelvis vore ytor på 40 m² passande för yngre barn, 30 m² vid normal stadsbyggnad och 20 m² vid tät stadsbyggnad ett lämpligt sätt att tolka Boverkets rekommendationer. Skolgårdarna kommer ofrånkomligen att prioriteras bort till förmån för andra mätbara krav så länge som inte ett krav och beslut om friytan fastställs. Vidare är det viktigt att inte glömma bort kvaliteten på en plats (Brunge et al. 2015). Enligt Mårtensson (2013) är en god friyta en utemiljö där barn kan leka varierat. Barns lek är sällan statisk. Finns det tillräckligt med svängrum skapas möjligheter för barnen att växelsvis variera mellan lekar som innehåller en hög aktivitetsnivå och lugnare lek där de får möjligheten att återhämta sig. Miljöer som bjuder till varierad lek och har naturkontakt medför en positiv inverkan på barnens hälsa, både på kort och på lång sikt.

I avhandlingen *Physical activity in 6-10 year old children: Variations over time, associations with metabolic risk factors and role in obesity prevention*, utför och analyserar Nyberg (2009) studien STOPP¹. Nyberg påpekar att tidigare studier visar att fysisk aktivitet inte bara minskar övervikt och fetma utan även förebygger problem och sjukdomar som kan uppstå senare i livet. Till dessa hör bl.a. depression, ångest samt hjärt- och kärlsjukdomar. Fysisk aktivitet har en positiv inverkan på insulinnivåerna. Nybergs studie visar även att det finns skillnader mellan normalviktiga barn och barn som är överviktiga/feta, där den sistnämnda gruppen löper större risk för att drabbas av metaboliska riskfaktorer². Resultatet visar också att barn, både flickor och pojkar, är som mest aktiva då de befinner sig i skolan och på fritids. Under kvällar och helger minskar den fysiska aktiviteten markant för samtliga barn.

Enligt Boldemann (2013) behöver barn minst 60 minuters medelhög aktivitet varje dag under vilken pulsen bör stiga med minst 50 %. Vegetation kan skapa en dynamik i barnens lek som medför att aktiviteten ökar. För de barn som har tillgång till en utemiljö med skillnader i topografi och vegetation ökar den fysiska aktiviteten i snitt med 20 %. Detta resulterar i flera fördelar bl.a. mer långvarig sömn och en ökad koncentrationsförmåga (Boldemann 2013). Utöver att stimulera till ökad aktivitet skapar vegetation även ett skydd mot solens starkaste UV-strålar. Strålsäkerhetsmyndigheten och Länsstyrelserna (SSM & LS) 2009) påpekar att den vanligaste formen av cancer i dagsläget är hudcancer. Barn har tunnare hud än vuxna och löper således en större risk att bränna sig om de utsätts för stark sol. SSM & LS menar dock att barn som går på

¹ STOPP - Stockholm Obesity Prevention Project

² Metaboliska riskfaktorer innebär riskfaktorer för högt blodsocker (vilket kan leda till diabetes), höga blodfetter och högt blodtryck. (Bergdahl 2016)

förskolor med ur- och skur-pedagogik tenderar att bli mindre brända än andra barn. Förklaringen beror på att barnen på ur- och skur förskolor under större delen av tiden befinner sig i miljöer som skuggas av skyddande vegetation (SSM & LS 2009).

3.2. Skolgårdens betydelse för barn

I studien *Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad?* genomför Nordström (2013) en jämförande observationsstudie av rastaktiviteter bland barn på två skolor i Stockholms stad. Bakgrunden till undersökningen var att flertalet uppstartade friskolor i Stockholmsområdet saknar skolgårdar. Nordström ser sig runt i de svenska städernas innerstadsmiljöer och ställer sig frågan om skolgården kommer att försvinna. Studien sker under två veckor och behandlar sammanlagt 48 elever. Samtliga barn var vid tillfället för undersökningen 12 år gamla. Skola nummer ett, Kullskolan, ligger intill Kristinebergs tunnelbanestation på Kungsholmen i Stockholms innerstad. Skolan är placerad på en liten höjd och barnen kan på eget initiativ ta sig ut från byggnaden till den friyta som finns tillgänglig. Utöver den intilliggande skolgården hade även eleverna möjligheten att själva ta sig till en del av Kristinebergsparken som heter Äppelparken och ligger i direkt anknytning till skolgården. Utemiljön som var tillgänglig på skola nummer två, Kungsholmens friskola, skilde sig markant från Kullskolan då barnen på Kungsholmens friskola inte hade tillgång till en egen skolgård. Friskolan var belägen nära Stockholms city och Nordström noterade, under undersökningen, att gatorna som låg intill skolans lokaler var mycket trafikerade. Innan barnen kunde påbörja sina rastaktiviteter fick de således många gånger vänta in varandra inomhus för att sedan bege sig till närliggande parker i lärarledda grupper. Proceduren upprepades en till två gånger om dagen. Under de rastaktiviteter som pågick var lärare konstant närvarande för att hålla koll på barngruppen så de inte störde andra brukare i parken.

Resultatet av Nordströms undersökning visar tydligt att barnen med en skolgård i direkt anknytning till byggnaden utövade mer fysisk aktivitet. Det kunde ta tid för alla i barngruppen på Kungsholmens friskola att klä på sig ytterkläderna och komma iväg vilket reducerade den tid som var avsatt för aktiv lek. Nordström menar att ”Skolgårdens betydelse för barns fysiska och sociala aktiviteter framgick tydligt av observationerna av barnens rastaktiviteter” (Nordström 2013, s. 42). De elever som gick på Kungsholmens friskola och inte hade en skolgård blev således begränsade i antalet aktiviteter som kunde utföras i jämförelse med barnen som gick på Kullskolan. Tillgången till en skolgård, fastslår Nordström, har följaktligen en avgörande betydelse för hur mycket barn rör sig och kan leka.

Vilka miljöer är det då som lockar barn till lek, vad sporrar barns fantasi och vilka lekar är det egentligen som vi minns som vuxna? I artikeln *Vad är ditt bästa utelekminne?* i Svenska Dagbladet intervjuar Asker (2016) fem ungdomar, samtliga 18 år. Tonåringarna kommer från olika delar av Stockholm. En ung kvinna är uppväxt i Norsborg, en man kommer från Skanstull, en man från Lidingö, en man är uppväxt i Kallhäll i Järfälla samt en kvinna i Nybrohov i Liljeholmen och Storvreten i Tumba. Trots att ungdomarna är uppväxta på olika platser noterar Asker att samtliga minns lekar som innebär en viss mån av risktagande. Aktiviteter som pulkaåkning, klättring i kojor högt över marken, cykelturer och skridskoåkning är ett par av de lekarna som tonåringarna med glädje erinrar sig. En ung kvinna, Betty, yttrar i intervjun att ”Ju mer yta som finns desto bättre är det. Frihet är viktigt när man är barn, man ska kunna testa allt möjligt och även slå sig – det är en del av uppväxten” (Asker 2016 s. 14). Om detta skriver även Mårtensson (2013). Mårtensson påpekar att ytor som har en liten areal men som innehåller mycket lekredskap fånglar och skapar en hög aktivitetsnivå för en del barn. Andra barn tenderar dock att få svårt att ge sig in i leken. Mårtensson menar att dessa barn således blir exkluderade och att risken för sammanstötningar barnen emellan därmed ökar. Staket och inhägnade ytor som är avgränsade från varandra är även faktorer som hämmar barns aktivitet. Stora ytor skapar inte bara möjligheten för barn att springa runt och röra sig mycket, de föder även en nyfikenhet för omgivningen. Vegetation och lekredskap

som placeras ut med omsorg och med en medvetenhet om barns rörelsemönster skapar en utgångspunkt för barnen utifrån vilken de lättare kan förhålla sig till sin närmiljö.

Med varierad växtlighet uppstår även en mer omfattande biodiversitet. Mårtensson (2004) observerar att barn inte förväntar sig djur i lekmiljöer som skolgårdar. Djuren fungerar emellertid som ett överraskande och positivt inslag i barnens lek. Djuren, påpekar Mårtensson vidare, skapar ett socialt samspel mellan barnen. Intresset för djur resulterar även i ett förändrat rörelsemönster. Förhoppningen att hitta ett litet djur, ex. insekter, tenderar få barn att fysiskt utmana sig själva i större utsträckning och barnen kan ägna en stor del av tiden utomhus till att klättra och gräva efter mindre djur.

3.3. Debatten om tagårdar för barn

I reportaget *Kampen om marken placeras barnen på taket* har Olsson och Lenninger besökt två förskolor i Köpenhamn, Damperen och Det Røde Hjørne (Olsson och Lenninger 2015). Damperens förskola består av fem våningar. Den yta som finns till förfogande för utelek i markplan är dock för liten utifrån de rådande kvantitativa minimimått som är fastställda för barns utemiljö i Danmark. Minimimåtten garanterar att varje barn har rätt till minst 10 kvm friyta utomhus. Måttet innehåller även specificerade krav på hur ytan ska utformas och att den ska inrymma varierade funktioner för lek. För att Damperens förskola ska kunna uppnå dessa minimikrav har en tagård i tre plan anlagts. Sissel Brandi-Hansen, master i pedagogik, intervjuas av Olsson och Lenninger. Brandi-Hansen menar att pedagogerna på Damperen upplever, att taggården medför restriktioner och att utomhusleken inte har ett naturligt flöde i vardagen. Barnen får själva inte ta sig upp och ut på taggården och väl på plats behöver personal ständigt hålla ett vakande öga över dem. Brandi-Hansen påpekar även att ett besök på taggården snarast kan liknas vid att åka på utflykt. Barnen behöver alltid bege sig ut i samlad trupp och pedagogerna upplever att fler konflikter uppstår då barnen ständigt behöver vänta in varandra. Vidare anser Brandi-Hansen att den planlösning som finns på Damperens taggård förhindrar mötet mellan olika barngrupper. Istället för att skapa en gemenskap och ett samarbete mellan de olika avdelningarna behöver pedagogerna dela upp barnen och ta med dem ut på taggården vid specifika tider. Taggården blir därför snarare en plats som segregerar än som möjliggör för samspel i leken.

Olsson och Lenninger observerar att taggården på Damperens förskola huvudsakligen består av gummiasfalt, glasväggar och sandlådor. På den högst belägna taggården var det till en början tänkt att förskolans äldre barn skulle vistas. Då pedagogerna var oroliga för säkerheten placerades istället de yngsta barnen, som leker lugnare, högst upp. Den vindutsatta miljön på taket medför dock att sanden från de sandlådor som finns på gården yr runt. Vissa dagar hamnar den således i barnvagnarna i vilka förskolans yngsta barn sover middag. Taggården på Damperens förskola innehåller även lite vegetation. Bristen på skuggande växtlighet medför att gårdarna ibland badar i stark sol vilket resulterar i torka. Resultatet av det svåra mikroklimatet medför att de få träd som finns på taggården är underutvecklade. Att ha lekplatsen placerad på taket medför dessutom en viss problematik vid skötsel och underhåll. Vegetationen kräver extra omsorg i det utsatta läget och att ersätta den sand som blåser bort från taggårdarna, påpekar Olsson och Lenninger vidare, medför stora underhållskostnader.

På förskolan Det Røde Hjørne finns en varierad topografi på taggården. Ytorna består huvudsakligen av gummigranulat och här, liksom på Damperens förskola, finns lite växtlighet. Didrik Vanhoenacker arbetar som biolog på Naturhistoriska riksmuseet och tillfrågas av Olsson och Lenninger om hur djurlivet på ytor som består av gummigranulat ser ut. Vanhoenacker känner inte till att det finns någon inventering av biodiversitet på ytor av gummiasfalt. Dock, påpekar Vanhoenacker, är gummiasfalt troligtvis jämförbar med andra hårdgjorda ytor. På hårdgjorda ytor finns det en brist på varierat djurliv så när som på bortkomna flugor, alternativt en och en annan

tvestjært (Olsson och Lenninger 2015).

I rapporten *To år på taket* från 1992 beskriver forskollärare Eimhjellen (1992) sina upplevelser av takgården på förskolan Soria Moria i Trondheim. Soria Moria hade en takgård i två år innan verksamheten fick byta lokaler. Takgården var platt, till stor del asfalterad och hade flertalet lekfunktioner. Den lekutrustning som fanns tillgänglig för barnen hade fallskydd vilket bestod av gummigranulat. Eimhjellen beskriver att den vegetation som var planterad på takgården huvudsakligen bestod av gräsremsor och prydnadsbuskar vilka var placerade intill de glasväggar som omgärdade friytan. Buskarnas placering medförde dock att barnen inte hade någon möjlighet att se vad som skedde på gatan nedanför byggnaden. Den stora mängden asfalt som utgjorde det huvudsakliga markmaterialet i kombination med bristen på skuggande vegetation kom även att skapa ett väldigt varmt mikroklimat under soliga dagar.

Soria Morias takgård var optimal för bl.a. cykling och bollsporter. Dessa lekar kom därför att erbjudas till barnen i stor utsträckning. Eimhjellen upplevde emellertid att det var svårt för barnen att på ett naturligt sätt starta upp till lek på takgården, något som annars tenderar att ske spontant i miljöer som har mycket växtlighet och skillnader i topografi. Pedagogerna på Soria Moria behövde i större utsträckning arbeta för att utemiljön på taket skulle stimulera barnens fantasi och inspirera till lek. Personalen brukade därför ta med sig naturmaterial upp på taket. En lösning som emellertid inte kunde likställas med, eller ersätta lek på naturliga friytor. Som komplement tog således personalen med sig barnen på utflykter till närliggande naturområden. I sin rapport kom Eimhjellen att notera tydliga tendenser till att den lek som utfördes på taket i hög utsträckning speglade den lek som skedde inomhus. Lekarna på takgården blev mer rollspelsliknande och den fysiska aktivitet som annars präglar utelek lyste med sin frånvaro (Eimhjellen 1992).

Idén om takgården, menar Åkerblom (2013), är utopisk. Det finns förvisso sol och frisk luft uppe på taket, barnen riskerar dock att bli avskärmade från övriga samhället om de blir förpassade upp till takgårdarna. Vi bör, enligt Åkerblom, istället satsa på större skolgårdar i markplan som innehåller vegetation och skillnader i topografin.

Det är lätt att tro att idén om takgården som friyta för barn liksom den debatt som berör ämnet är ny. I artikeln *Stad i förändring* i Svenska Dagbladet skriver emellertid Andersson om svunna tiders barnstugor. Andersson påpekar att det redan under 1930-talet etablerades takgårdar på dåtidens barnstugor som byggdes. Ingrid Söderlind, docent vid Tema barn vid Linköpings universitet, intervjuas av Andersson. Redan under 1930-talet, påpekar Söderlind, förkastades idén om takgårdar för barn. Mikroklimatet på taket blev helt enkelt för blåsig de dagar då vinden låg på och för varm de dagar då solen tittade fram (Andersson 2016).

Eimhjellen resonerar kring huruvida man bör skapa fler takgårdar på förskolor. Trots att Soria Moria hade närhet till varierande omkringliggande natur där barnen kan springa fritt i skog och mark är Eimhjellen bestämd i sitt ställningstagande. ”Lekeplassen på taket være et godt alternativ, men kan aldri erstatte muligheten i terrenget.” (Eimhjellen 1992 s. 24).

3.4. Innehållsanalys av litteraturstudien

För att barn ska må fysiskt och psykiskt bra behöver de röra sig. Debatten om takgården som utemiljö för barn indikerar att takgården erbjuder lite variation, både när det kommer till vegetation och topografi. Frånvaron av dessa attribut på takgårdarna resulterar i att barnen inte lockas till lek i samma utsträckning som de gör i utemiljöer vilka är placerade i markplan. Barnen behöver, utöver skillnader i topografi och vegetation, en kvantitativt väl tilltagen friyta liksom möjligheten att själva ta sig till friytan. Takgårdarna kan enbart erbjuda en begränsad yta vilket hämmar barnens rörelsefrihet.

Debattartiklarna om takgårdarna pekar också på att barn inte själva tillåts att ta sig upp och ut på taket. Barnen och pedagogerna behöver ta hänsyn till säkerhetsfrågor vilket resulterar i att barnen inte får befinna på taken sig utan närvaro av en vuxen. Situationen medför att leken stannar av, antalet konflikter mellan barnen ökar och möjligheterna till fysisk aktivitet begränsas. I debatten om takgården går det även att utläsa att de begränsade ytor som finns på en takgård skapar en uppdelning mellan barngrupperna. Istället för att frambringa interaktion isoleras således barnen från varandra. Debatten visar att den lek som sker på taken i större utsträckning liknar den lek som sker inomhus. De pedagoger som ansvarar för barnen får arbeta hårdare för att skapa en lekmiljö som bjuder på varierande inslag. Debatten betonar att takgården inte kan ersätta den lek som sker i naturliga miljöer.

Huvudsakligen består de takgårdar som omnämns i litteraturen av hårdgjorda ytor. Det resulterar i att taken har ett mikroklimat som antingen bjuder på kraftig vind eller stark sol, en miljö som är ogästvänligt för både växter och människor. Vegetationen som finns på takgårdarna är låg eller outvecklad och fungerar snarast som ett dekorativt inslag i utemiljöerna. Frånvaron av ett skyddande vegetationsskikt som kan skugga ut skadlig UV-strålning medför att takgårdarna kan bli väldigt varma. Debatten visar att barnen även får svårare att på ett naturligt sätt inspireras till fysisk aktivitet på takgårdarna. Redan under 1930-talet kom man till insikten att takgården inte var en tillräckligt gynnsam utemiljö för barn, en åsikt som speglar debatten än idag.

4. Intervjustudien

4.1. Inför intervjuerna

Inför intervjuerna författades en text som, innan intervjun påbörjades, lästes upp för samtliga intervjupersoner. Detta gjordes för att ge intervjupersonerna likvärdiga förutsättningar och samma förståelse för varför intervjun ägde rum. Texten förklarade även varför deras erfarenheter i sina respektive roller som pedagoger i sammanhanget var viktiga att få kännedom om. Texten, liksom de fullständiga intervjuerna, går att finna i bilagorna 1-3. Intervjuerna skedde enskilt med varje intervjuperson. Följande text är en sammanställning av de svar som gavs under intervjuerna på Möllevångens förskola i Malmö samt från Lugnets förskola i Stockholm.

4.2. Möllevångens förskola - Angränsande fysisk miljö

Möllevångens förskola i centrala Malmö har funnits i 30 år. Sedan förskolans uppstart är den lokaliserad på Barkgatan 14 med gångavstånd till Folkets Park. Den asfalterade vägen utanför lokalerna är vid tiden för besöket inte speciellt trafikerad. Mängden parkerade bilar längs med vägens sidor vittnar emellertid om att den troligtvis är det under rusningstid. Vid första anblicken är det svårt att lokalisera var förskolan ligger då lokalerna inte är synliga från gatan. Förskolans entré ligger vid, vad som ser ut att vara, ett grått garage i betong. Ovanför garaget tornar ett höghus i tegel upp sig. Det är vid foten av detta höghus som förskolan och takgården är placerad. Det enda som utifrån vittnar om detta är ett högt plank i tryckimpregnerat trä.

4.3. Möllevångens förskola - Utformning av takgården

Fakta om takgården på Möllevångens förskola

Innan en renovering som skedde 2013 beräknades den totala arean av takgården vara 647 kvm. Det innebär ca 9 kvm/barn fördelat på förskolans 69 barn. Ytan som nyttjades frekvent var dock 563 kvm, 84 kvm räknades som biyta och 38 kvm placerades under kategorin outnyttjad yta. Den yta som nyttjades frekvent var således 8 kvm/barn om samtliga barn var ute samtidigt. Efter renoveringen 2013 finns en planritning som visar att ytan istället har uppmäts till 720 kvm. Hur stor del som räknas till outnyttjad yta eller biyta framgår emellertid inte.

För att komma ut på takgården får man ta sig en trappa upp, antingen till fots eller med hiss, och gå igenom förskolan.

Takgården på Möllevångens förskola är lång, förhållandevis smal och är formad likt ett stort L (se planritning i bilaga 4). Topografin är platt och består till större delen av hårdgjorda ytor i asfalt eller betongplattor. Ett par mindre gräsytor finns på platsen. Takgården renoverades 2013 men de ytor som är belagda med gräs liksom de ytor som en gång innehöll buskplanteringar har redan fått utstå ett stort slitage. De består därför bitvis av stora lerfläckar.

Det första som möter blicken på takgården är en pergola av trä. En stor del av takgården är avsatt till en plan för bollspel vilken är omgärdad av ett lågt plank i tryckimpregnerat trä. På var sida om bollplanen finns två stugor i falurött trä. Den ena är en lekstuga och den andra är ett större förråd för lekutrustning. Takgården innehåller även två större sandlådor varav den ena är inhägnad av ett staket i trä. Sandlådan hyser en ställning med en stor

kompisgunga. Den andra sandlådan inrymmer gungdjur och en stor klätterställning vilken står placerad så långt som möjligt från takkanten. På takgården står även en container vilken fungerar som ett förråd för barnvagnar. Längst ner på takgården, om man rundar huskrönet, finns en smal men uppskattningsvis ca 25 m lång remsa av gräs. Placerade på gräset finns ett par upphöjda odlingsbäddar. Några av dem innehåller nyplanterade träd och andra innehåller mindre odlingslotter vilka används i pedagogiskt syfte. Gräsremsan är omringad av en asfalterad gång vilken tillåter barnen att cykla eller springa runt utan att krocka med varandra. Cykelslingan fortsätter vidare runt sandlådan med kompisgungan och takgårdens största sammanhängande gräsplan. Den utsikt som finns på takgården är nästintill obefintlig. Det finns utkiksfönster som är utplacerade i höjd för att barnen ska kunna se ut, dessa är dock försedda med galler och hönsnät för att förhindra olyckor.

Bild 1: Fotbollsplanen är asfalterad och omgärdad av ett lågt plank. I bakgrunden står ett falurött förråd vilket innehåller skrymmande lekutrustning.

Foto: Bergdahl (2016)

*Bild 2: Takgårdens största gräsplan är välanvänd och består till stor del av lera. I bakgrunden står en inhägnad gungställning.
Foto: Bergdahl (2016)*

*Bild 3: Sandlåda med klätterställning och gungdjur. I bakgrunden skönjs pergolan av trä.
Foto: Bergdahl (2016)*

*Bild 4: Gallerförsedd utsiktsfönster, med vy mot höghus.
Foto: Bergdahl (2016)*

*Bild 5: Upphöjda odlingsbäddar omgärdas av cykel-
och springyta.
Foto: Bergdahl (2016)*

Bild 6: Upphöjd odlingslåda och utvecklat/nedslitet buskage bakom denna. Ogräs har börjat ta över planteringen.

Foto: Bergdahl (2016)

4.4. Möllevångens förskola - Intervjuerna med pedagogerna

De underrubriker som finns i denna sammanfattning speglar rubrikerna för de olika delarna i intervjustudien som går att finna i bilaga 2. De frågor som ställdes var utformade efter rubriceringarna. Under kvalitativa intervjuer tenderar emellertid svar att utvecklas och ibland bli ett annat än vad som till en början var förväntat. Det kan bero på flera olika faktorer men i huvudsak, under dessa intervjuer, på att frågorna ibland medförde nya reflektioner och utvärderingar vilka intervjupersonerna upplevde var viktiga att framföra.

Om pedagogerna

De pedagoger som deltar i intervjuerna på Möllevångens förskola har båda två arbetat sedan förskolans uppstart för 30 år sedan. Tien är barnskötare och arbetade, innan hon började på Möllevångens förskola, som barnskötare på ett par olika förskolor. Eva är utbildad förskollärare och arbetade även hon på olika förskolor i Malmö innan hon tog tjänsten på Möllevångens förskola. Barnen som de båda kvinnorna tar hand om har en ålder som varierar mellan 1-5 år. Gemensamt för de båda kollegorna är även att de under större delen av sitt arbetsliv har arbetat med barn vars utemiljö består av en tagård.

Användningen av tagården

Då Möllevångens förskola är placerad i centrala Malmö upplever pedagogerna att det är bra med en tagård. Anledningen, påpekar de båda, är att ytan är inhägnad vilket medför att barnen inte kan springa iväg. Tien påpekar att risken för att något av barnen ska kunna rymma och vara med om en olycka är nästintill obefintlig. Inhägnaden medför att personalen har god uppsikt över barnen, även dagar då de är underbemannade. Inga barn får själva ta sig ut på gården. Pedagogerna menar att barnen är för små för att ännu gå ut utan uppsikt av vuxna. Tien anser dock att några av de äldre barnen på förskolan troligtvis skulle kunna gå ut själva. Vid tillfälle har hon tillfrågat föräldrarna om de vill att barnen ska få göra det så de får möjligheten att bli mer självständiga, något som emellertid har nekats.

Tagården används för lek planerad av pedagogerna, inskolning och fri lek. Barnen har bl.a. möjlighet till att cykla, spela boll, gunga, klättra i klätterställningar eller dra sig undan i lekstugan som är placerad mitt på gården. Tagården används varje dag och barnen är ute minst en timme åt

gången. De små barnen brukar vara ute på förmiddagen och de äldre barnen på eftermiddagen när de yngre barnen sover. De dagar som bjuder på fint väder brukar personalen ta med sig barnen på utflykt till Folkets park. Hinder att använda takgården beroende av väderlek eller andra anledningar, upplever intervjupersonerna inte finns. Enligt Eva hade de dock problem innan takgården renoverades, då kunde taket bli översvämmat under regniga perioder. Tien anser att ytorna med vegetation skulle behöver rustas upp något. De ytor som en gång i tiden bestod av gräs består idag till större delen av blottad jord vilken omvandlas till lervälling vid regn.

Synpunkter på utformning av takgården

Eva anser att takgården inbjuder till varierad lek, Tien påpekar att barnen många gånger är beroende av pedagogen då de har svårigheter att själva påbörja olika lekar. Takgården är förskolans enda egna friyta. Personalen tar emellertid ibland med barnen för att leka på den skolgård som finns tvärs över gatan. Alternativt går de på promenad till Folkets Park, något som huvudsakligen sker under sommarhalvåret. Barnen har ibland inflytande över var de vill vistas, möjligheten att få påverka var de själva vill leka anses som viktig.

Rörelse och hälsa

Både Tien och Eva anser att takgården erbjuder möjligheter till varierad lek, både om man vill leka ensam eller i grupp. De flesta av barnen väljer dock det senare alternativet. Grupplekarna sker huvudsakligen vid klätterställningen, på fotbollsplanen, vid gungan eller i sandlådorna. De yngre barnen, påpekar både Eva och Tien, tenderar att i större utsträckning leka enskilt med att exempelvis gräva i sandlådan. Det beror på att små barn har ett annat lekbehov än de äldre barnen. Under fri lek får barnen påbörja vilka lekar de vill, att de gör det på eget initiativ är dock inte en självklarhet. Alla barn kan inte leka själva och ibland får således personalen hjälpa barnen med att komma igång med sin lek.

Takgården har väl utformade små gångar på vilka barnen har möjlighet att springa. Under sommarhalvåret upplever pedagogerna emellertid att det kan bli trångt om samtliga 69 barn ska leka på takgården samtidigt. Barnen brukar emellertid ha möjlighet till att springa av sig något. Ibland delar även pedagogerna på barngrupperna och tar med en del av barnen ut till närliggande områden.

Bristen på vegetation som ger skugga medför att det kan bli väldigt varmt på taket. Personalen brukar sätta upp parasoller solskarpa dagar men då barnen gärna är aktiva och rör sig runt på takgården ger dessa lite skugga. Den skarpa solen förhindrar dock inte barnens lek. Personalen brukar därför se till att barnen är insmorda med solkräm och har hatt. Ibland, påpekar Tien, får de emellertid korta ner tiden som de spenderar utomhus om det blir för varmt.

Takgården i förhållande till andra ytor

Pedagogerna är överens om att takgården fungerar bra och påpekar att många har mindre gårdar än vad de har på Möllevångens förskola. Önskemålet om att ytan skulle innehålla mer grönt och buskar finns emellertid. Förskolan har, utöver sin takgård, även tillgång till en buss som de varje fredag åker på utflykt med tillsammans med de äldre barnen. Huvudsakligen reser de till olika naturområden. Vill de gå på museum beställer de istället kulturbussen³. En problematik som både Tien och Eva tar upp är att boende i höghuset ovanför kastar ner fimpas och ölburkar. Vid tillfälle har medarbetarna även funnit kondomer som har kastats ner på takgården. Personalen måste därför granska ytan och avlägsna skräp varje måndag morgon. Ibland missar de dock något och det händer att barnen plockar upp fimpas och andra sopor.

³”Kulturbussarna skjutsar kostnadsfritt Malmös förskolor och skolor till kulturevenemang i Malmö” (Malmö Stad 2014)

4.5. Lugnets skola – Angränsande fysisk miljö

*Bild 7: Lugnets skola sedd från Ekbacken. Glasväggarna på våning tre omgärdar takgården.
Foto: Bergdahl (2016)*

*Bild 8: Ekbacken i förgrunden, skolgården i markplan och skolbyggnaden med takgården
t.v. Foto: Bergdahl (2016)*

Enligt Stockholms stad (2016a) är Lugnets förskola och skola uppdelade och ligger på två olika adresser. Den del av skolan som har takgård och därmed är föremål för intresse i detta arbete ligger placerad på Lugnets allé 66 i Hammarby Sjöstad. Skolan på Lugnets allé är nybyggd och invigdes i januari 2014. Idag hyser den 420 elever i åk 2-3 samt 80 barn som går i förskolan (Stockholms Stad 2016a). Byggnaden är belägen ca 100 m från hållplatsen Sickla Udde och vägen utanför trafikeras av både bilar och tvärbanan. Fastigheten, som innehåller skolans lokaler, går i varmrött tegel och har stora fönster vilka inramas av orangeröda fönsterkarmar. För att komma till huvudentrén får man runda skolbyggnaden. Bakom byggnaden finns en helt annan miljö, här försvinner stadens puls och istället är det en skolgård i markplan som möter blicken. Skolgården består av en mindre

lekplats med ett flertal olika lekredskap. Ytorna består av gummigranulat, asfalt och har sandlådor fyllda med baksand. Bakom skolgården, i kontrast till de moderna byggnader som i övrigt utgör den angränsande miljön, tornar höga ekar upp sig vilka tycks växa direkt ur en berghäll. Ekbeståndet, som även omnämns som Ekbacken, ligger i Sickla park och är en del av ett Nackareservatet. (Stockholms Stad 2016b). Reservatet sträcker sig från Sickla park, vidare längs med Sickla sjö och leder ut i det stora Nackareservatet.

4.6. Lugnets skola - Utformning av taggården

Fakta om taggården på Lugnets skola

På taggården brukar grupper om 25-30 barn vistas, tidigare upp till 35.

Taggården på Lugnets skola är ca 324 m²

Fördelat på ca 30 barn blir det 10,8 m²

friyta/barn. Ett tak är placerat mellan utgångarna till taggården, det upptar och skuggar ca 86 m² av takytan. Under taken brukar lugnare aktiviteter utföras, bl.a. att rita eller bygga med lego. Den yta som barnen använder till att röra sig aktivt på är 238 m².

På ytan för aktiv lek finns även tre större lekredskap, en kulle och en lufttrumma på ca 3 m².

Det första som möter ögat är den färgsprakande markbeläggningen som finns på taggården vilken är belägen på taket till Lugnets Skola. Ytan är homogen och består av gummigranulat vilken är indelad i geometriska former i flera olika färger. Taggården är formad likt ett T och två dörrar, placerade på varsin sida av taggården, leder ut till friytan (se planritning i bilaga 5). Placerat mellan dörrarna finns ett tak som skyddar mot solen, utöver det saknar gården skydd som ger skugga.

Topografin på taket är huvudsakligen platt bortsett från en liten anlagd kulle som också den består av gummigranulat. Ytan på taket har även lekutrustning i form av en gungbräda, en balansspång och en fjädrande

balansställning. Trots att gården till ytan upplevs som liten erbjuder den en utsikt som sträcker sig ett par kilometer. Taggården är omgärdad av ca två meter höga glasväggar vilket möjliggör för en utsikt i tre väderstreck, endast avbruten av den lufttrumma som finns på taket. Den första utsikten som möter blicken består av takåsar från intilliggande byggnader liksom Hammarbybacken som tornar upp sig bakom dem. Till vänster, sett från taggårdens huvudentré, får man också en översikt över gården som finns i markplan och efter några enstaka steg ut på taggården uppstår en ny vy. Denna gång över parken Ekbacken som ligger på baksidan av skolbyggnaden. Ekbacken består av ett äldre ekbestånd och erbjuder en natur som annars lyser med sin frånvaro på taggården.

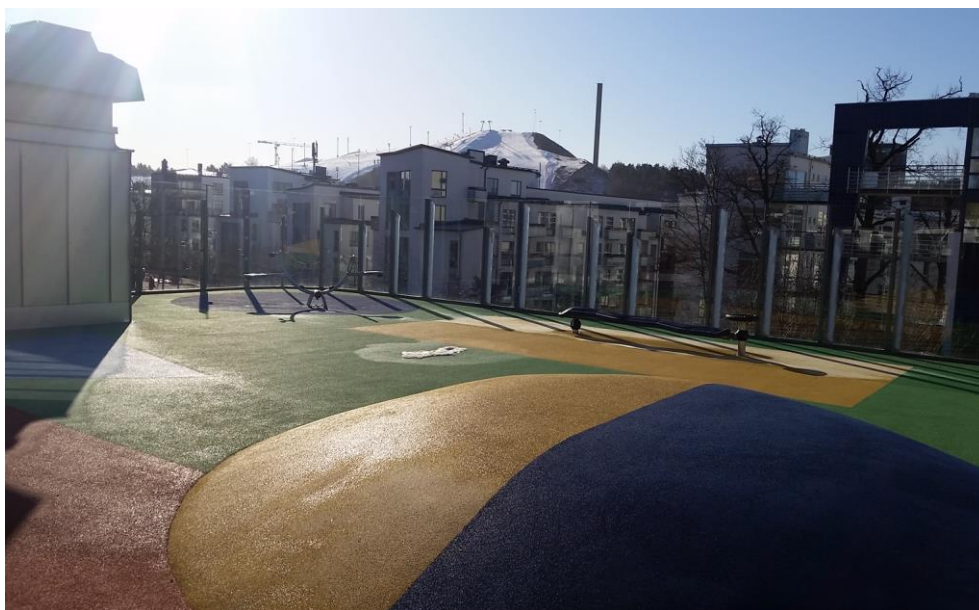

Bild 9: Taggården på Lugnets skola sett från huvudentrén. Ytan av gummigranulat blir bländande i strålände solsen.

Foto: Bergdahl (2016)

Bild 10: Lekutrustning och kullen av gummigranulat i förgrunden. Längst bort i bilden, bakom kullen, ligger huvudentrén till taggården, denna del har även tak som skyddar mot solen.

Foto: Bergdahl (2016)

4.7. Lugnets skola - Intervjuerna med pedagogerna

De underrubriker som finns i denna sammanfattning speglar rubrikerna för de olika delarna i intervjustudien som går att finna i bilaga 3. De frågor som ställdes var utformade efter rubriceringarna. Under kvalitativa intervjuer tenderar emellertid svar att utvecklas och ibland bli ett annat än vad som till en början var förväntat. Det kan bero på flera olika faktorer men i huvudsak, under dessa intervjuer, på att frågorna ibland medförde nya reflektioner och utvärderingar vilka intervjupersonerna upplevde var viktiga att framföra.

Om pedagogerna

Intervjupersonerna på Lugnets skola är Kristoffer och Stefan vilka båda arbetar som fritidspedagoger. Kristoffer är från början utbildad idrottspedagog och har en total arbetslivserfarenhet på åtta år. På Lugnets skola har han arbetat i ett och ett halvt år. Stefan är utbildad fritidspedagog, tog sin examen år 2000 och har således en total arbetslivserfarenhet på 16 år. Stefan har arbetat på Lugnets skola sedan skolans uppstart för fem år sedan. Både Stefan och Kristoffer arbetar med barn som är ca 9-10 år gamla.

Användning av taggården

Pedagogerna anser att taggården är bra. Huvudsakligen används taggården till följande tre moment:

- Taggården används till fri lek. Upp till 30 barn kan vistas ute på taggården samtidigt. Huvudsakligen leker de lekar som innehåller mycket spring, bl.a. kull eller en lek som barnen kallar för trasan.
- Taggården används under perioder då personalen tillfälligt är underbemannade. Detta kan exempelvis ske om pedagoger från andra avdelningar måste gå på ett möte. Personalen hjälps då åt att ta hand om barnen och nyttjar taggården vilken har en begränsad yta och således möjliggör för att hålla barnen under god uppsikt.
- Taggården används även till pedagogisk verksamhet, huvudsakligen av förskolorna. Personalen brukar då ta med sig material upp på taket vilket barnen sedan får arbeta med.

Takgården används konstant av något av skolans åtta arbetslag. Antalet gånger varje grupp med äldre barn använder ytan är emellertid en gång varannan vecka eller max två gånger i veckan. Förskolan använder takgården mer frekvent, nästan varje dag. Varje pass på takgården har en genomsnittstid på 1-2,5 timmar. Barnen får själva inte gå ut på takgården och när de väl är på plats är det som grupp tillsammans med personal. Takgården används i viss mån som en förlängning av inomhusmiljön och leksaker som lego eller kapplastavar medförs ibland ut på takgården. De något lugnare aktiviteterna sker oftast under det skärmtak som finns på gården. Den övriga ytan på takgården används till pulshöjande aktiviteter som kull eller andra springlekar. Kristoffer påpekar att han tror att takgården lockar till aktiv lek då de glasväggar som omgärdar takgården ger en god sikt över takåsarna. Trots att ytan är begränsad upplever Kristoffer att en frihetskänsla infinner sig uppe på taket, en känsla som han tror att även barnen delar med honom. Om takgården någon gång inte kan brukas beror det oftast på att den används av andra barngrupper. Stefan påpekar dock att det kan bli väldigt varmt när solen är stark. Kristoffer menar även att det blir obehagligt att gå på ytan när det regnar mycket då den gummi-asfalt som takgårdens golv består av tenderar att dra åt sig mycket vatten.

Synpunkter på utformningen av takgården

På frågan om takgården är utformad så den inbjuder till varierad lek går åsikterna isär. Stefan menar att den inte är det. Fri lek och lugnare aktiviteter som att rita går bra, det finns även en ett par olika lekredskap på ytan. Takgården är emellertid platt och Stefan påpekar att det inte finns några möjligheter till att klättra eller hoppa på friytan. Kristoffer anser att det finns utrymme för olika lekar, takgården har olika gungbrädor och yta att springa på. På den del av takgården som har ett skuggande tak brukar personalen även lägga ut filtar och göra det lite mysigt. Det skapar en ombonad miljö där barnen kan leka med det lego eller kapplastavarna som de tar med ut. Inför intervjun pratade Kristoffer med ca 50 barn under ett hemvistråd. Han frågade dem då vad de tyckte om takgården och barnen påpekade att den kulle som finns på ytan ofta är i vägen. Barnen vill gärna vara aktiva och springa runt mycket på takgården och de menar att kullen hejdar deras framfart.

Barnen får själva bestämma om de ska vara på takgården eller på gården i markplan. Personalen brukar boka taket och erbjuder barnen att vara där om de vill. Om några barn vill vara i markplan brukar pedagogerna dela på sig. Någon ur personalen går då med en del av barnen till gården i markplan eller till Ekbacken som ligger intill skolan och någon går upp med ett par barn till takgården. När barnen har valt att vara på taket finns dock inte möjligheten att springa mellan gården i markplan och takgården, de får då istället välja på att gå in och leka eller vara ute på taket.

Rörelse och hälsa

Både Kristoffer och Stefan har noterat att barnen leker mer tillsammans på taket än vad de gör på ytor som har större areal. Den begränsade ytan innebär att leken på takgården blir mer koncentrerad. Stefan tror att barnen skulle kunna leka var för sig själv om de ville, men de gör inte det. På ytor som är större kan barnen klättra i träd eller leka vid en vattenpöl om de vill dra sig undan, något som inte är möjligt på takgården. Takytan lockar till aktiv lek. Den gummi-asfalt som finns upplever barnen som ett härligt underlag och de vill gärna ta av sig skorna och springa på den. De olika lekredskap som finns på takgården medför att alla barn kan leka med olika saker samtidigt, dock enbart gruppvis.

Solen är ett problem uppe på takgården då det inte finns tillräckligt med skydd mot den. Möjligheten till skugga finns men inte över den del där barnen är som mest aktiva, dvs. den största delen av takgården. Avsaknaden av solskydd medför att det kan bli väldigt varmt på taket fr.o.m. mars och framåt. Pedagogerna får då se till att barnen är insmorda och har keps de dagar då solen är stark.

Takgården i förhållande till andra ytor

Pedagogerna anser inte att takgården är ett alternativ till den klassiska skolgården. Stefan menar att det ställningstagandet baseras på att barnen inte har möjlighet till att dra sig undan och leka ensamma på taket. Takgårdar, påpekar han vidare, kan aldrig ersätta naturliga miljöer där barnen kan leka fritt, gömma sig i buskar och dylikt. Takgården fungerar dock bra som ett komplement till den klassiska skolgården under begränsade tidsperioder.

De lekar som kan utföras på takgården är begränsade. Bollsporter är ett exempel som väljs bort då bollarna kan flyga ner från taket. Kristoffer skulle vilja att takgården var större och erbjöd mer utrymme för barnen att springa på. I innerstadsmiljöer som har begränsat med tillgång till lekytor menar Stefan att takgården kan vara ett alternativ till gården i markplan. Han önskar att skolor som har liten eller ingen skolgård fick tillgång till en takgård. Det är bättre, argumenterar Stefan vidare, än att tvingas vara inomhus eller bara ha tillgång till en liten asfalterad yta.

4.8. Sammanfattning av intervjuerna och fysisk miljö på Möllevångens förskola

Resultatet av intervjuerna visar att Barnen på Möllevångens förskola dagligen använder takgården. En vuxen behöver emellertid alltid följa med barnen ut på gården då de inte får vistas på takgården utan tillsyn från personalen. Flertalet av barnen är ännu för små för att lämnas utan uppsyn men några hade kunnat klara av att själva gå ut en stund om föräldrarna tillåtit det. Barnen delas ofta upp i två grupper, de yngre barnen leker ute på förmiddagen och de äldre på eftermiddagen. De gånger då alla barn är ute på takgården samtidigt upplevs ytan som trång, något som huvudsakligen sker under sommarhalvåret. Personalen tar då ofta med några av barnen till närliggande Folkets Park alternativt till den skolgård som finns på andra sidan gatan. Möllevångens förskola har även tillgång till en buss vilken en gång i veckan tar med 18 av barnen på utflykter till olika naturområden.

Takgården på Möllevångens förskola erbjuder, enligt personalen, barnen möjligheten till att engagera sig i flertalet olika lekar. Till dessa hör bl.a. att cykla, gunga, klättra i klätterställning och spela boll. För att kunna erbjuda denna variation på takgården är ytan uppdelad i mindre utrymmen vilka är dedikerade åt specifika lekmoment. De olika ytorna är tydligt separerade från varandra, ett par lekytor är även inhägnade av staket eller plank i trä. De grönytor som finns är små och har fått utstå stort slitage då barnen sprungit på gräset och mellan de buskar som finns. Avsaknaden av vegetation medför att takgården är bristfälligt skuggad de dagar då solen skiner starkt, något som gör att den då upplevs som väldigt varm. För att motverka det sätter personalen upp parasoller. Dessa hjälper dock föga då barnen vill röra sig runt på takgården när de är ute.

Placeringen av takgården, nedanför en byggnad med bostadslägenheter, medför att personalen ofta får plocka bort skräp som boende har kastat ner. I huvudsak sker det under helgerna. Varje måndag får personalen således noga gå igenom takgården så inga föremål som kan skada barnen finns på ytan.

4.9. Sammanfattning av intervjuerna och fysisk miljö på Lugnets skola

Takgården på Lugnets skola används dagligen, dock av olika barngrupper. En barngrupp använder sällan takgården mer än två gånger i veckan. Pedagogerna upplever att takgården är bra. Den begränsade ytan ger personalen möjligheten att hålla barnen under uppsikt då de inte kan sprida ut sig i så stor utsträckning. Utöver att takgården användas till fri lek nyttjas den följaktligen de tillfällen då personalstyrkan är underbemannad. Lugnets skola har, utöver takgården, även tillgång till en skolgård i markplan. Som komplement används även Ekbacken, den del av Sickla park som angränsar mot skolan. Där får barnen möjligheten springa fritt, klättra i träd och leka i buskar m.m.

Markbeläggningen på takgården är homogen och består av gummigranulat. Takgården är till större delen platt, bortsett från en liten anlagd kulle. Att springa mycket och vara aktiv utgör till stor del barnens lek uppe på taket. Barnen anser att kullen av den anledningen begränsar deras rörelsefrihet. Företrädesvis leker barnen i stora grupper på takgården. Personalen upplever att möjligheterna för barnen till att dra sig undan och leka ensamma är små. För att möjliggöra för lugnare lek medförs bl.a. lego och kaplastavar upp på takgården, inomhusleken fortsätter således utomhus. De lekar som kan utföras på takgården är klart begränsade, barnen kan exempelvis inte klättra eller spela bollsporter p.g.a. hänsyn som måste tas till olika säkerhetsaspekter. Takgården är helt utan vegetation vilket medför en brist på solskydd som kan kasta skugga de dagar som solen lyser starkt. Det kan därför bli väldigt varmt på taket. Ett tak med syftet att ge solskydd är placerat mellan de båda utgångarna till takgården, det upptar ca 86 m² av takgårdens 324 m². Pedagogerna upplever emellertid att taket inte ger tillräckligt mycket skugga då barnen huvudsakligen rör sig på de delar som ligger i direkt sol. Pedagogerna på Lugnets skola anser att takgården bör betraktas som ett komplement till den vanliga skolgården och menar att den aldrig kan ersätta en vanlig skolgård i markplan.

4.10. Innehållsanalys - Likheter mellan Möllevångens förskola och Lugnets skola

Sammanfattningarna av intervjuerna och observationerna av den fysiska miljön på Lugnets skola och Möllevångens förskola visar att det finns några tydliga likheter på takgårdarna:

- Båda takgårdarna är huvudsakligen platta och ytorna består till stor del av hårdgjorda material.
- Takgårdarna används huvudsakligen till fri lek men även till pedagogisk verksamhet.
- Det finns inte tillräckligt med solskydd på takgårdarna. Pedagogerna upplever därför att det kan bli väldigt varmt under de dagar då solen lyser starkt.
- Det finns lite eller ingen vegetation på takgårdarna.
- Barnen får inte själva ta sig ut på ytan utan tillsyn av någon vuxen.
- Barngrupperna använder sig ofta av närliggande friytor som inte tillhör skolgården.
- Antalet barn som kan använda takytan är begränsad, det medför att pedagogerna ofta får dela upp barngrupperna.
- Pedagogerna anser att den begränsade och inhägnade ytan är bra och ger dem möjlighet till att hålla samtliga barn under uppsikt, något som är bra om de av olika anledningar är få i personalen.

5. Resultat

5.1. Jämförelse av innehållsanalyserna

De resultat som har framkommit genom intervjustudien och granskningen av debattartiklarna visar på många likheter. Man framhåller att takgårdarna har lite eller ingen vegetation och att det är svårt att lyckas etablera de växter som finns på ett bra sätt. Det beror delvis på det mikroklimat som uppstår på taket men även på den förslitning som följer med intensivt brukande av ytan. Bristen på växtlighet medför att takgårdarna ofta upplevs som varma under solstarka dagar. I intervjuerna upplever dock inte pedagogerna att det blir blåsigt uppe på taken, något som däremot beskrivs för Damperens förskola i Köpenhamn. Förklaringen beror högst troligt på att takgården på Damperen är belägen på våning fem och takgårdarna som studerades i den här undersökningen är placerade på taken till våning ett och två. Debatten om takgårdar uttrycker en huvudsaklig kritisk inställning till takgårdarna, något som dock inte helt stämmer överens med intervjupersonernas åsikter. Samtliga pedagoger i intervjustudien anser att takgården är bra då den begränsade ytan möjliggör för att hålla barnen under god uppsikt.

Debatten om takgårdar för barn visar på att barnen själva inte får ta sig ut på takgårdarna, något som även barnen på Lugnets skola och Möllevångens förskola får erfara. Att låta barn leka på tak medför vissa risker och barnen får inte lämnas utan uppsikt, säkerheten måste alltid gå före.

Säkerhetsaspekten reducerar även antalet lekar som barnen kan utföra på takgårdarna. På Lugnets skola, där barnen är äldre, kan de exempelvis inte utföra bollsporter på takgården då det finns en risk att bollarna ramlar ner. På Damperens förskola hade säkerhetsfrågan yttrat sig på ett sådant sätt att de äldre barnen inte brukade den yta som till en början var avsatt för dem. De lekar som utförs på taket liknar i större utsträckning istället de lekar som sker inomhus. Detta tar sig uttryck på olika vis. På Soria Moria i Trondheim lekte barnen något lugnare och mer rollspelsliknande lekar på takgården. På Lugnets skola innebär det att personalen istället bl.a. tar med sig material för att rita på eller ger barnen möjlighet att leka med lego. På Lugnets skola fungerar dock det medförda materialet som ett komplement till de huvudsakliga aktiva grupplekar som sker på taket.

Debatten om takgårdar pekar på att närliggande utemiljöer behöver användas som ett komplement till den lek som sker på takgårdarna. Resultatet från intervjustudien bekräftar att det även sker på skolan i Stockholm och förskolan i Malmö. Att enbart använda takgårdarna innebär att den yta som finns konstant är begränsad. För att ge barnen utrymme delar därför personalen in dem i mindre grupper vilka befinner sig på takgårdarna vid olika tidpunkter. Istället för att möjliggöra får nya möten segrergerar således takgården barnen från varandra.

6. Diskussion

I dagsläget finns ingen forskning om hur takgårdar fungerar som utemiljö för barn. Det är problematiskt då allt fler takgårdar anläggs som utemiljö för barn på förskolor och skolor. Den debatt som pågår rörande takgårdarna som lekmiljö trycker huvudsakligen på de problem som följer med takgårdarna och framhåller att de inte kan ses som likvärdiga med en skolgård i markplan. Genom att jämföra resultatet från litteraturstudien med intervjustudiens resultat skapas en tydlig bild av takgårdarna som utemiljö för barn. De kvalitativa intervjuerna gav relevanta svar och är ett komplement till de debattartiklar och rapporter som finns om takgårdar som lekmiljö. Även om antalet nybyggda takgårdar blir allt fler finns det idag så få skolor med takgårdar att en kvantitativ metod med frågeformulär innehållande ja- och nej-frågor inte var aktuell. Den hade inte heller kunnat ge en tillräckligt nyanserad bild av takgårdarna som utemiljö för barn.

Den här studien, med ingående intervjuer och analys av debatten om takgårdar, uppvisar en rad likheter och bekräftar den ursprungliga tesen men gav också en del oväntade svar, bl.a. när det kommer till den inställning som personalen hade till takgårdarna. Litteraturstudiens resultat bekräftar den bild som utmålas i debatten och ger på så vis debatten om takgårdarna en förhållandevis rättvis bild av taket som friyta för barn. De studier som behandlar vad en god utemiljö för barn är fungerar i sammanhanget som en referenspunkt. Utifrån dessa skapas en konkret bild av varför takgården inte kan ersätta utemiljöer för barn i markplan.

Resultaten av intervjuerna visar alltså att den pågående debatten om takgårdar för barn är relevant och bör tas på allvar. Frågeställningen *”Är takgården en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?”* har under arbetets gång fått dubbla svar. I den pågående debatten om takgården som utemiljö för barn har svaret varit ett enstämmigt nej. Ejmhjellen (1992) påpekar att barnens lekar förändras till att mer likna de lekar som sker inomhus. Olsson och Lenninger (2015) menar att fler konflikter uppstår mellan barnen då taken ska nyttjas, detta då de konstant måste vänta in varandra och inte själva har tillåtelse till att ta sig ut på takgården.

De pedagoger som deltog i intervjustudien anser emellertid att takgården är bra. Vid en mer ingående granskning om varför de anser detta så påpekar samtliga att det beror på att ytan är

inhägnad, de kan således hålla barnen under närmare uppsikt. Konstaterandet föder nya frågor. Vi lever i ett samhälle som gärna talar om barnen och deras rättigheter, vi premierar ett aktivt liv och värnar om vår natur. Vill vi då verkligen att de friytor som våra barn ska ha tillgång till är ytor som är bra för att pedagogerna ska kunna övervaka barnen? Ligger det verkligen i barnets intresse att ständigt bli granskat eller kontrollerat och var finns spänningen i det? Om barnen enbart blir förpassade till tagårdar får de förvisso utrymme för att granska världen på håll men de erbjuds inte möjligheten till att själva få uppleva den.

Vad som är anmärkningsvärt är att pedagogerna medför material till barnen som annars används för inomhuslekar, bl.a. kaplastavar och ritmaterial. I naturliga utemiljöer rör sig barn växelvis mellan livliga och lugnare lekar. De rusar snabbt upp för en backe för att i nästa stund sätta sig och leka med en pinne eller klättra upp i ett träd. I en miljö som huvudsakligen erbjuder aktiv lek, kan det då vara så att inomhusleksaker är ett omedvetet substitut för de material som barnen annars naturligt hittar utomhus? Det vore intressant att studera hur mycket barn rör sig om de enbart har tillgång till tagårdar i förhållande till en mer klassisk friyta i markplan. Litteraturstudien ger en fingervisning om att barn som enbart har tillgång till en tagård troligtvis rör sig mindre än barn som har tillgång till en naturlig utemiljö.

Komplexiteten är stor. Det står icke desto mindre klart att tagårdar för barn är ett utrymme som många gånger skapar mer problem än de löser. Bevisligen går det att anlägga tagårdar för barn. Det går även, rent praktiskt, att skapa relativt varierande miljöer på tak för barn. Utmaningen ligger i avvägningen mellan stimulerande ytor, säkerhetsaspekter, etablering samt framtida skötsel och underhåll. Placeringen av lekutrymmet, uppe på taket, medför dessutom begränsade valmöjligheter ex. vid beslut av vilka lekredskap samt vilka markmaterial som är lämpliga på ytan. När valen är gjorda kvarstår frågan om framtida skötsel och hur den ska adresseras på bästa sätt. Kan befintlig utrustning utnyttjas eller kommer tagårdarnas placering innebära att det behövs speciella redskap och kranbilar för att forsla upp eller ned löst material, kommer personalen som sköter tagårdarna behöva extra säkerhetsutrustning och risktillägg vid beskärning av eventuella växter och hur lång tid tar det egentligen att forsla bort eventuellt nedvissnat vegetativt material? Tidsåtgången föder även frågan; hur påverkar det den pedagogiska verksamheten, kommer delar av eller hela taket att behöva stängas av? Det är tydligt att arkitekterna har tänkt till noga vid utformningen av tagårdarna på Möllevångens förskola och Lugnets skola. Pedagogerna är som brukare också oerhört måna om att skapa en trivsamt miljö för de olika barngrupperna. I rollen som landskapsingenjör ställer jag mig dock frågan om de omkostnader som kan komma att uppstå vid drift och skötsel är försvarbara? Idag finns det ingen insamlad empiri gällande tagårdens värde för barnen. Att välja bort material som sand och buskar är förvisso ett alternativ men kommer då tagården att motsvara barnens psykiska och fysiska behov, kommer platsen att stimulera barnen i samma utsträckning och hur påverkar det i sin tur barnens hälsa och välmående på sikt? Med alla de säkerhetsaspekter som arkitekter, landskapsingenjörer, andra beslutstagare och även brukare behöver ta hänsyn till kvarstår likväl frågan; Hur varierande kan den lek som sker på tagårdarna verkligen bli för barnen?

I media möts vi nästintill dagligen av artiklar och debattinlägg som vittnar om att städerna blir förtätade och att tomterna blir dyrare. Tagården tycks vara svaret när behovet av bostadsbyggande ställs mot barns behov av en stimulerande miljö. Studier konstaterar att väl tilltagna friytor i direkt anknytning till de lokaler som barnen vistas i initierar fysisk aktivitet och nya möten vilket resulterar i bättre psykisk och fysisk hälsa. Sammanställningen av debatten och intervjustudiens resultat visar att tagårdarna inte erbjuder en likvärdig utemiljö till en naturlig skolgård i markplan. Det är svårt att på konstgjord väg etablera miljöer som lockar barn till lek, framför allt på en begränsad yta med de höga säkerhetskrav som tagårdar har. Den rådande kampen om marken till trots, är det verkligen rimligt att spara in på barnens friytor och därmed deras livskvalitet? Är det att betrakta som en långsiktig lösning på vår tids stadsbyggnadsproblem? Tagårdar kan anläggas men

de bör snarast betraktas som en förlängning av klassrummet. Takgården är inte och kan inte vara en ersättning för naturlig utemiljö i markplan.

7. Källförteckning

Tryckta källor

Andersson, E. (2016). Stad i förändring, *Svenska Dagbladet*, måndag 15 februari, s. 14-15

Asker, A. (2016). Barndom, *Svenska Dagbladet*, tisdag 16 februari, s. 14-15

Boldemann, C. (2013) *Utemiljön och barns hälsa*. I de Laval. S, *Skolans och förskolans utemiljöer - Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, s. 33-37

Brunge, E., Engström, M., Lindeqvist, P. & Tronde, P. (2015), Utan bindande kvantitetskrav blir skolgårdarna för små. *STAD – debatt och reflexion om urbana landskap*, nr 8, s. 40.

de Laval. S & Åkerblom. P, (2013) Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort? I de Laval. S, *Skolans och förskolans utemiljöer -Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, s. 5-7

Ejmhjellen, K. (1992), *To år på taket*, 2. utg, 2015, Trondheim

Lenninger, A. (2013) Mått och steg – resonemang kring ytbehov. I de Laval. S, *Skolans och förskolans utemiljöer -Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, s. 11-15

Mårtensson, F. (2004), *Landskapet i leken - En studie av utomhuslek på förskolegården*, Diss. Institutionen för landskapsplanering, The Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp, Reproenheten, SLU Alnarp

Mårtensson. F. (2013) Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek, *Socialmedicinsk tidskrift*, 4/2013, s. 502-509.

Nordström, M. (2013) Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad?. I de Laval. S, *Skolans och förskolans utemiljöer -Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, s. 39-43

Nyberg, G. (2009), *Physical activity in 6-10 year old children: variations over time, associations with metabolic risk factors and role in obesity prevention*, Diss. Department of Clinical Science Division of Pediatrics Karolinska institutet, Stockholm

Olsson, T. (2015), Inga krav på ytor i de allmänna råden, *STAD – debatt och reflexion om urbana landskap*, nr 8, s. 37-39.

Olsson, T. & Lenninger, A. (2015) Kampen om marken placerar barnen på taket, *STAD – debatt och reflexion om urbana landskap*, nr 8, s. 42-47.

Ruskin, J. (1840), *The Seven Lamps of Architecture*. Tryckt e-uppl. 2001, London: The Electric Book Company. s. 243.

Trost, J. (2014). *Kvalitativa intervjuer*. 4:4 uppl, Danmark: Eurographic Denmark A/S.

Elektroniska källor

Barnombudsmannen (2015), *Barnkonventionen* (artikel 31), Stockholm: Barnombudsmannen
<http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/konventionstexten/>
[2016.03.16]

Boverkets författarsamling (2015), *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*, (BFS 2015:1 FRI 1), Karlskrona, Boverket
<https://rinfo.boverket.se/FRI/PDF/BFS2015-1-FRI-1.pdf>
[2016.02.25]

Länsstyrelserna och Strålsäkerhetsmyndigheten, 2009, *Solskyddsfaktorer – Sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn* (Broschyr), Stockholm, Strålsäkerhetsmyndigheten
<http://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/Global/Publikationer/Broschyr/2009/Solkyddsfaktorer.pdf>
[2016.02.25]

Malmö Stad (2014), Kulturbussarna
<http://malmo.se/Kultur--fritid/Kultur--noje/Barn--familj/Kultur-till-forskolor-och-skolor/Kulturbussen.html>
[2016.03.01]

Stockholms stad (2016a), Lugnets skola och förskola
<http://www.lugnetsskola.stockholm.se/>
[2016.03.01]

Stockholms stad (2014), Lugnets skola och förskola – Om skolan
<http://www.lugnetsskola.stockholm.se/Om-skolan>
[2016.03.01]

Stockholms stad (2016b), Nackareservatet i Stockholms stad
<http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Naturresept-i-Stockholms-stad1/Nackareservatet-i-Stockholms-stad/>
[2016.03.01]

Sveriges riksdag (2010), *Plan- och bygglagen (2010:900)*, Kapitel 8 §9, Näringsdepartementet RS N, 2010-07-01, Regeringskansliet/Lagrummet, Stockholm, Sveriges Riksdag
https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/#K8
[2016.02.10]

Muntliga källor

Bergdahl, E., *Överläkare, Barn- och Ungdomsmedicinska Mottagningen i Lerum*, telefonintervju
[2016.02.27]

Eva, Förskollärare, Möllevångens förskola, intervju, Malmö
[2016.02.12]

Jansson, M. (2016) *Metodseminarium* [Metodseminarium för kandidatuppsats, kurskod: EX0793], Sveriges Lantbruksuniversitetet, 19 januari 2016

Kristoffer, Fritidspedagog, Lugnets skola, intervju, Stockholm
[2016.02.29]

Stefan, Fritidspedagog, Lugnets skola, intervju, Stockholm
[2016.02.29]

Tien, Barnskötare, Möllevångens förskola, intervju, Malmö
[2016.02.12]

8. Bildindex

Bergdahl, S. (2016), *Omslagsbild*

Bergdahl, S. (2016), *Bild 1-10*

9. Ritningsindex

Ritning 1

AIX Arkitekter AB (2013), *Sickla Udde Skola*, ritningsnr. A37-B014, Ahlénius, S.

Ritning 2

Arkitektgruppen i Malmö AB (2012), *Kv Dimman 12, Malmö Stad*, ritningsnr. A-40-0-10, Karud, L.

10. Bilagor

10.1. Bilaga 1

Introducerande text

Denna intervju är strukturerad. Enligt Jan Trost, författare till kvalitativa intervjuer (2014), innebär en strukturerad intervju att den berör ett specifikt område. Majoriteten av frågorna är dock i sammanhanget ostrukturerade. Det innebär att jag kommer ställa frågor som har öppna svar. De frågor du kommer att besvara berör barns rörelsefrihet på takgårdar. Vad jag vill komma åt är hur du som pedagog upplever takgården som lekyta för barnen som du arbetar med. Hur används ytan och vilka för/nackdelar har takgården?

Jag har delat upp intervjun i fem delar. Den första berör dig som pedagog/barnskötare, delvis din erfarenhet och bakgrund. Den andra delen handlar om hur ni använder takgården. Vi går vidare in på utformning av friytan i del tre medan den fjärde delen handlar om av rörelse och hälsa. I den sista delen får du även möjlighet att jämföra friytan med andra ytor. Om du upplever att du behöver ett förtydligande av någon fråga eller ett exempel under intervjun så är det bara att säga till. Eventuellt kommer även jag att göra detsamma.

10.2. Bilaga 2

Möllevångens förskola - Intervju 1

Om pedagogen

- **Vad heter du?**
Eva
- **Vad har du för bakgrund/utbildning och vilken arbetsroll har du i dagsläget?**
Har en förskollärarexamen och arbetar som förskollärare.
- **I vilken ålder är barnen du arbetar med, går de på förskola, lågstadiet eller mellanstadiet?**
Barnens ålder varierar mellan 1-5 år.
- **Hur länge har du arbetat som pedagog/barnskötare?**
Sedan 1981.
- **Hur länge har du arbetat på skolan?**
30 år.

Användning av taggården

- **Upplever du att taggården är en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?**
Ja.
 - **Följdfråga: Vad är det som du anser är bra, specifikt för taggården?**
En stor fördel tycker jag är att det är inhägnat, barnen kan inte springa iväg någonstans.
- **Hur använder ni huvudsakligen taggården?**
Till lek. Både till planerade lekar och fri lek. Barnen kan cykla, gunga och gräva i sanden. De gör vanliga saker, sådant som de kan göra på andra lekplatser också.
- **Hur många dagar varje vecka används taggården för utelek?**
Varje dag.
 - **Om den används flera gånger om dagen, i sådana fall, hur många och hur länge?**
Det varierar i olika åldrar och i olika barngrupper. De små barnen brukar vara ute på förmiddagen och de stora barnen på eftermiddagen när de små barnen sover.
- **Kan barnen själva ta sig ut till taggården utan tillsyn av personal?**
Nej, vi har ett ansvar så det får dem inte.
 - **Följdfråga: Om förskolan hade legat i markplan, hade barnen då fått gå ut själva?**
Jag har arbetat här i 30 år så det är lite svårt att svara på men jag tror inte det. Vi har ett ansvar för att se att ingenting händer och barnen är så små så de behöver viss tillsyn.
- **Finns det tillfällen då ni inte kan använda er av taggården, och i sådana fall, vilka är anledningarna till att den inte kan brukas? Ex väder, andra barngrupper, säkerheten m.m.**
Nej, det enda är om det är alldeles för mycket vatten.
 - **Följdfråga: Händer det ofta?**
Nej, inte sedan de renoverade för några år sedan. Innan var det en större problematik.

Synpunkter på utformning av taggården

- **Är taggården utformad så att den inbjuder till varierad lek?**
Förtydning av frågan: Kan barnen exempelvis leka både i grupp och leka ensamma, finns möjlighet att springa fritt på ytan?
Ja, det finns möjlighet till allt
- **Finns det lättillgängliga miljöer (delvis miljöer i direkt anslutning till era lokaler) som barnen kan ta sig till utan tillsyn av personal?**
Det finns ingen yta i anknäpning till lokalen men vi har nära till folkets park och det ligger en skola här nedanför vars gård vi använder ibland.
 - **Följdfråga: Hur ofta används dessa?**

Det är årstidsbaserat, på sommarhalvåret används ytorna ofta och på vinterhalvåret mer sällan.

- **Har barnen själva möjlighet att bestämma vart de ska leka?**

Barnen kan få komma med önskemål ibland.

Rörelse och hälsa

- **Hur rör sig barnen på takytan, upplever du att möjligheten är lika stor till att leka ensam som den är att leka i grupp?**

Ja, det finns några små krypin och möjlighet till lek och bollspel, lite av varje.

- **Följdfråga: Vad upplever du används mest?**

Sandlåda, fotbollsplanen och klätterställningen. De flesta barn leker i grupp, bortsett från de minsta som gärna sitter och gräver själva.

- **Finns det utrymme för olika former av stimulans för samtliga barn samtidigt?**

Ja.

- **Följdfråga: Upplever du att barn någonsin brukar få vänta på sin tur?**

Jo, skulle alla 69 barn som finns på samtliga avdelningar gå ut samtidigt, vilket händer ibland på sommarhalvåret, så blir det jättemycket barn på den ytan. Barnen brukar dock sprida ut sig ganska bra ändå.

- **Finns det utrymme för barnen att springa på?**

Ja och det är bra utformat med de små gångarna som de kan springa och cykla på.

- **Upplever du att det finns tillräckligt skydd mot solen på takgården?**

Nej, inte mitt i sommaren när det är som varmast. Vi har dock parasoller som vi brukar sätta upp.

- **Följdfråga: Upplever du att barnen på något sätt blir begränsade i sin lek för att det inte finns tillräckligt med solskydd?**

Nej, det är nog mest personalen som blir lite matt. Barnen leker sina lekar.

Takgården i förhållande till andra ytor

- **Med utgångspunkt ur barnets perspektiv, deras rörelsefrihet och personliga utveckling. Hur upplever du att takgården uppfyller sin uppgift som lekyta, anser du att takgårdar är ett bra alternativ till den klassiska skolgården eller bör man betrakta den som en komplettering?**

Jag tycker den fungerar bra som ett alternativ, jag tycker vi har ganska så stor plats. Det finns många gårdar som är mindre.

- **Följdfråga: Är det något som du känner att du saknar på gården som du önskar att det fanns mer av?**

I så fall mer grönt och buskar.

- **Finns det något annat som du funderar på gällande takgården som du känner att du vill ha sagt men som jag inte tog upp?**

Ett problem som vi har här är grannarna som bor ovanför. De kastar ner fimpar, klädesplagg, kondomer och annat skräp på gården.

- **Följdfråga: Sker det ofta?**

Fimpar sker väldigt ofta.

Möllevångens förskola - Intervju 2

Om pedagogen

- **Vad heter du?**
Tien
- **Vad har du för bakgrund/utbildning och vilken arbetsroll har du i dagsläget?**
Jag är utbildad till barnskötare och arbetar som barnskötare.
- **I vilken ålder är barnen du arbetar med, går de på förskola, lågstadiet eller mellanstadiet?**
De går på förskola och är i åldern 1-5 år.
- **Hur länge har du arbetat som pedagog/barnskötare?**
Över 30 år.
- **Hur länge har du arbetat på skolan?**
Jag arbetade några år på andra förskolor innan jag började arbeta här. Här har jag arbetat i nästan i 30 år. När jag började arbeta här var det två avdelningar med olika språk. En avdelning var svensktalande och på den andra talade vi kinesiska. Jag arbetade då på avdelningen där vi talade kinesiska, på 90-talet avvecklades dock det.

Användning av taggården

- **Upplever du att taggården är en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?**
Ja, på förskolor inne i städer fungerar det med taggård. Eftersom det är inhägnat behöver inte vara oroliga för att barnen ska springa iväg och ut på vägen. Vi har utnyttjat ytan bra också.
- **Hur använder ni huvudsakligen taggården?**
Vi använder den till lek och under inskolningsperioder m.m. Den är även bra vid tillfällen då vi har brist på personal, vi kan se barnen och behöver inte tänka på översikten på samma sätt som när vi tar med dem till andra lekplatser.
 - **Följdfråga: Använder ni någonsin gården i pedagogiskt syfte också?**
Vi använder den mest till lek. Vi är med barnen och leker ibland.
- **Hur många dagar varje vecka används taggården för utelek?**
Småbarn tar vi med ut varje dag, småbarnen sover dock på eftermiddagen, då tar vi med de större barnen ut. Vi nyttjar gården nästan varje dag. Är det fint går vi till folkets park eller andra närmiljöer. Taggården används dock mycket.
 - **Om den används flera gånger om dagen, i sådana fall, hur många och hur länge?**
Vi är ute minst en timme åt gången.
- **Kan barnen själva ta sig ut till taggården utan tillsyn av personal?**
Inte från min avdelning, det är viktigt att det finns vuxna ute. Några av barnen är stora och ska börja förskoleklass. Vi har frågat föräldrar om de vill att de ska få lite träning på att gå ut själva men de vill gärna att det finns vuxna ute. Vi släpper därför inte ut barnen själva.
- **Finns det tillfällen då ni inte kan använda er av taggården, och i sådana fall, vilka är anledningarna till att den inte kan brukas? Ex väder, andra barngrupper, säkerheten m.m.**
Nej, jag ser inget hinder, vi är ute i alla väder. Jag skulle väl förvisso önska att vi kunde rusta upp gården något. Gräset är nedslitet och det är mycket lera, sanden är utspridd. Det handlar tyvärr om ekonomi. Barnen verkar dock ganska nöjda.

Synpunkter på utformningen av friytan

- **Är taggården utformad så att den inbjuder till varierad lek?**
Det beror på pedagogen. Jag tycker att barnen har möjlighet till lek finns för barnen.
 - **Följdfråga: Du berättade tidigare att ni går till närliggande parker m.m. Har barnen själva möjlighet att bestämma vart de ska leka, händer det exempelvis**

att ni delar upp barngrupperna?

Ja, det är viktigt att barnen får ha inflytande. Vi brukar fråga var de vill göra och vilken park de vill gå till.

Rörelse och hälsa

- **Hur rör sig barnen på takytan, upplever du att möjligheten är lika stor till att leka ensam som den är att leka i grupp?**

Ja, det är både och. Vissa barn är lite lugnare, de leker i lekstugan ibland. Som jag sa innan beror det även i viss mån på pedagogen, om man kan locka till lek och rörelse.

- **Följdfråga: Upplever du att ni som pedagoger får styra mycket eller hjälpa barnen på traven till att leka?**

Man får hjälpa och locka barnen på olika sätt. Alla barn kan inte leka, det beror på barnen också. Alla är individer och de får självklart leka fritt.

- **Följdfråga: Med din erfarenhet som barnskötare, upplever du någon skillnad i hur du måste stötta barnen i sin lek på takgården från en gård i markplan?**

Barnen får självklart möjlighet till att skapa egna lekar utifrån sin egen fantasi om det fungerar. Det är tyvärr inte alla barn som kan leka själva, ibland man måste gå in och styra upp, men det är ingen skillnad.

- **Finns det utrymme för barnen att springa på?**

Ja, jag springer med barnen varje dag. De behöver inte så stora utrymmen, det är inga problem.

- **Upplever du att det finns tillräckligt skydd mot solen på takgården?**

Nej. Det är lite för mycket sol under eftermiddagen på sommaren, det finns inget speciellt skydd. De träd som är planterade ger inte så mycket skugga. Vi sätter upp parasoller men barnen sitter aldrig eller sällan stilla på ett ställe.

- **Följdfråga: Upplever du att det hindrar barnen från att leka de dagarna som ni har för skarp sol?**

Det är i så fall att tiden de är ute på blir något begränsad. De har dock hatt, är insmorda och har bra skydd så de leker. Det är inte så skarp sol här mitt på dagen. Barnen leker även i lekstugan m.m. Barnen rör sig hela tiden, möjligen bortsett från de riktigt små, dem placerar vi den skuggiga delen av sandlådan. Som pedagoger får vi se över det hela.

Takgården i förhållande till andra ytor

- **Med utgångspunkt ur barnets perspektiv, deras rörelsefrihet och personliga utveckling. Hur upplever du att takgården uppfyller sin uppgift som lektyta, anser du att tagårdar är ett bra alternativ till den klassiska skolgården eller bör man betrakta den som en komplettering?**

Vi har buss som vi åker iväg med en gång i veckan med de stora barnen. Vi åker ut till olika naturplatser, bl.a. till skogen och till havet m.m. Det är bra att ha möjlighet till att göra båda delarna men barnen verkar trivas bra på vår tagård. Jag upplever inte att de tröttnar på den eller säger att de vill göra något annat. Det är vi pedagoger som brukar vilja hitta på någonting och ta ut dem på utflykter. Vi har även skolgården på andra sidan vägen som vi använder ibland.

- **Följdfråga: Du sa att ni åker en gång i veckan med buss med de stora barnen, vill du berätta mer om det?**

Ja, vi har tillgång till en buss varje fredag. Vi åker då ut på utflykt med de större barnen som är 4-5 år.

- **Följdfråga: Är det framför allt på naturutflykter eller även museum m.m.?**

Jo det är både och. Vi kan även beställa kulturbussen när vi ska till museum och liknande. Vi åker därför mest på naturutflykter med vår buss. Det är rätt bra.

- **Finns det något annat som du funderar på gällande takgården som du känner att du vill ha sagt men som jag inte tog upp?**

Det är lite stökigt på takgården, det beror på de boende här ovanför. Vi brukar hitta fimpar och allt möjligt skräp. Vi har talat med fastighetsägaren som satt upp information till de boende men det hjälper inte. Vi måste därför se över hur gården ser ut varje måndag innan vi släpper ut barnen, det är viktigt att det inte ligger något framme som kan vara farligt. Ibland hittar barnen dock fimpar m.m. som vi har missat. De brukar komma och visa upp dem för oss så vi kan slänga det. I övrigt önskade jag, som jag sa innan, att gården rustades upp något. Det finns även ventilationstrummor som tar mycket plats och stör, det hade varit bra om man kunde ta bort dem eller göra något åt dem. Annars är jag nöjd, vi har en förskola som ligger mitt i stan och har en egen takgård, det är perfekt.

10.3. Bilaga 3

Lugnets skola - Intervju 1

Om pedagogen

- **Vad heter du?**
Stefan
- **Vad har du för bakgrund/utbildning och vilken arbetsroll har du i dagsläget?**
Jag är utbildad fritidspedagog och arbetar som fritidspedagog här på skolan.
- **I vilken ålder är barnen du arbetar med, går de på förskola, lågstadiet eller mellanstadiet?**
De går i tredje klass, de är alltså mellan nio och tio år.
- **Hur länge har du arbetat som pedagog/barnskötare?**
Sedan år 2000, delvis 16 år.
- **Hur länge har du arbetat på skolan?**
Det här är femte året så sedan starten av skolan för fem år sedan.

Användning av taggården

- **Upplever du att taggården är en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?**
Ja det tycker jag, som ett komplement till en utemiljö kan det vara bra. Dels för att det finns en trygghet i att ha det avskärmat om man exempelvis är fler barn men är färre pedagoger, då vet man vart de är någonstans. Sedan är det även kul för barnen få komma dit ibland som ombyte mot en vanlig skolgård. Som ett komplement är utemiljön bra tycker jag.
- **Hur använder ni huvudsakligen taggården?**
Det är egentligen för tre saker:
 1. När man går upp och har fri lek på fritids när det finns tillfälle. När man gör någonting nytt så går man dit och låter barnen leka fritt, en stund eller en timme t.ex. Det kan vara en grupp med 30 barn som kan leka fritt.
 2. Vi använder också taggården som bemanningsperiod, exempelvis så täcker vi ibland upp för varandra när vi har någon pedagog från ett annat arbetslag som ska gå på ett möte. Man kanske är ensam med exempelvis 30 barn. Då går vi upp och är på taket, just för att det är en begränsad yta så har man barnen där medan personalen i det andra arbetslaget är på möte.
 3. Jag vet även att förskolorna använder taggården ganska mycket. Den används både för pedagogisk verksamhet där de tar med och lägger fram material för att arbeta med men den används även för lek.
- **Hur många dagar varje vecka används taggården för utelek?**
Som vi har använt den så har det nog snarare varit en gång varannan vecka, dock används den varje dag av något arbetslag. Vi är åtta olika arbetslag på den här delen av skolan så den används egentligen varje dag men inte av samma grupper. Jag tror att förskolorna använder den mest, de är nog där nästan varje dag under någon period.
 - **Följdfråga: Hur länge brukar ni vara där varje gång**
En timme/gång
- **Kan barnen själva ta sig ut till taggården utan tillsyn av personal?**
Nej, dörrarna är låsta. Det är två dörrar, den mot trapphuset där barnen befinner sig är alltid låst.
 - **Följdfråga: När ni väl är på taket, kan då barnen gå in själva om de exempelvis skulle behöva besöka en toalett eller liknande?**
Ja, de kan alltid gå in själva.
- **Finns det tillfällen då ni inte kan använda er av taggården, och i sådana fall, vilka är anledningarna till att den inte kan brukas? Ex väder, andra barngrupper, säkerheten m.m.**

De gånger som vi inte kan använda gårdarna, åtminstone i mitt arbetslag, är tillfällen då någon annan är där. Annars är det väl möjligtvis när man är helt ensam som pedagog från sitt arbetslag och tar hand om hela barngruppen som det är lite svårt. Precis som du säger så ska de ju helst kunna gå till och från toaletter och det kan vara lite jobbigt om man är ensam på taket. Man vill helst kunna vara åtminstone två så att en kan vara inne och en kan vara ute. Är vi bara en någon gång, vilket vi sällan är, så använder vi inte taggården.

- **Följdfråga: Så du upplever aldrig att det är något väderrelaterat problem med exempelvis avrinning eller liknande?**

Nej, väder är inga problem, en del av gården har vi även tak över. Möjligen kan det bli för varmt på taket när solen gassar på men det blir det ju ute också.

Synpunkter på utformningen av friytan

- **Är taggården utformad så att den inbjuder till varierad lek?**

Inte jättemycket faktiskt. Fri lek går ju bra, man kan ha lite lekar, organiserade lekar eller sitta och rita om man vill. Det finns inte jättemycket klättring, hoppande eller liknande. Gården är lite mer platt och så finns någon liten gunga.

- **Om den inte inbjuder till varierad lek, finns det lättillgängliga miljöer (delvis miljöer i direkt anslutning till era lokaler) som barnen kan ta sig till utan tillsyn av personal?**

Definition:

Från taggården menar du?

- Ja, behöver gruppen med barn som du tar hand om vara samlade på samma plats eller kan de välja om de vill vara någon annanstans?

Ja, de behöver vara samlade. Vi kan dela på oss så någon är med ute på gården eller i parken och en annan på taket men det är aldrig fritt mellan taket och någonting annat. Är vi på taket med en grupp så är vi på taket, sedan byter vi ibland. Man kan ju gå in men barnen kan inte vara ute på gården och taket samtidigt.

- **Har barnen själva möjlighet att bestämma vart de ska leka?**

Definition.

- Menar du bara på taket eller i allmänhet?

- Ja, både på taket eller på gården, har barnen möjlighet att variera sig med de olika miljöerna?

Ja, det har de absolut och ibland kan de välja om de vill vara ute eller inne. De kan få vara ute på skolgården eller på ekbacken som är en stor park här intill. Då springer de upp på berget. Det är just mellan taket och någonting annat som de inte kan välja, då är det bara inomhus som de kan vara.

Rörelse och hälsa

- **Hur rör sig barnen på takytan, upplever du att möjligheten är lika stor till att leka ensam som den är att leka i grupp?**

Ja det tycker jag. Däremot, när du säger det, så är det nog så att det faktiskt blir mer lekar som sker i grupp. När man tar ut dem som grupp på taket blir det lite mer koncentrerat. De leker exempelvis under hökens alla vingar eller springer runt och har någon form av lek där de jagar varandra. De leker oftast fler tillsammans på taket än vad de gör ute. När det är större ytor så kan det ju vara exempelvis någon som går iväg och sätter sig och leker i en vattenpöl eller klättrar i ett träd. Det gör de inte på taket, det är mest grupplekar, fast de skulle kunna välja att leka ensamma tror jag men de gör faktiskt inte det.

- **Följdfråga: Anser du att det är för att ytan är utformad på ett sådant sätt att de lockas mer till lek i grupp?**

Ja, det är ju som en platt yta till större delen. Sedan tror jag också att när vi väl tar ut dem på taket så blir det som att vi går ut som grupp. Det blir därmed en slags grupppsykologi att de ska leka tillsammans.

- **Finns det utrymme för olika former av stimulans för samtliga barn samtidigt?**

Definition:

- Har du något exempel?

- Du nämnde att de leker i grupp, har de möjlighet att exempelvis dela in sig i mindre smågrupper?

Ja det kan, och gör, de. Det finns en snurrunga och någon annan slags gunga. Sedan leker de ofta, som jag sa, hökens alla vingar. Alla lekar sker i grupp.

- **Finns det utrymme för barnen att springa på?**

Ja, det är det de gillar mest på taket. Det finns ett mjukt underlag i form av en gummimatta som inte gör något om de ramlar på. De älskar att springa på taket, det är det de gör mest.

- **Upplever du att det finns tillräckligt skydd mot solen på taggården?**

Det finns ett skydd om man vill, problemet är ju att barnen springer runt och då befinner sig i solen när vi är där. Det blir väldigt varmt, speciellt från och med mars och framåt. Ännu så länge är det skönt att gå ut och värma sig men det blir lätt väldigt varmt. Vuxna kan ju välja att sätta sig under skyddet. För barnen blir det dock svårt då ytan är utformad som sådan att den större delen är fri från tak. Nej, det finns nog inte tillräckligt med skydd mot solen faktiskt.

- **Földjfråga: Du nämnde att ni hade gummigranulat på taket, upplever du att det blir varmare än asfalt eller andra hårdgjorda ytor?**

Nej, asfalt brukar ju kännas varmt, nu är jag ingen expert på olika material men det är ingenting som jag har reflekterat över. Man kan ligga eller sitta och prata på det utan problem och ha det ganska skönt. Det är nog snarare solen som blir väldigt varm.

Taggården i förhållande till andra ytor

- **Med utgångspunkt ur barnets perspektiv, deras rörelsefrihet och personliga utveckling. Hur upplever du att taggården uppfyller sin uppgift som lekyta, anser du att taggårdar är ett bra alternativ till den klassiska skolgården eller bör man betrakta den som en komplettering?**

En komplettering tycker jag personligen, just för att man faktiskt inte kommer undan med att leka ensam eller två i någon liten vrå om man vill göra det. Sedan går det inte heller att spela fotboll, basket eller andra bollekar på taggården, då kan bollen flyga ner. Det finns ingenting som är bättre för barnen än att kunna vara uppe i parken där de kan springa fritt, gömma sig i buskar och liknande. Lekar som fotboll m.m. är också viktiga. Taggården fungerar som en bra plats att hänga på under en begränsad tid, jag skulle dock inte önska att ha det som enda skolgård.

- **Finns det något annat som du funderar på gällande taggården som du känner att du vill ha sagt men som jag inte tog upp?**

Det är fantastiskt bra att ha taggårdar som ett komplement på de platser, som här i Stockholm, där det finns så få ytor att leka på. Det är kul att man tänker på det på det sättet. Man önskar att fler skolor som ligger i innerstaden kanske ändå kunde få ha taggårdar om de inte har någon annan större yta att leka på. Det är ju ändå bättre än att bara vara inomhus eller att bara ha tillgång till en liten asfaltsplats. Men, med det sagt, som komplement.

Lugnets skola – Intervju 2

Om pedagogen

- **Vad heter du?**
Kristoffer
- **Vad har du för bakgrund/utbildning och vilken arbetsroll har du i dagsläget?**
Jag är utbildad idrottspedagog. Jag har arbetat på både förskola och i skola, mycket idrottsinriktat. Jag har läst på Lillsved till idrottspedagog och i Växjö som idrottsledare. I dagsläget har lite gymnastik och jobbar jag på fritids. Min anställning här på skolan är som fritidspedagog.
- **I vilken ålder är barnen du arbetar med, går de på förskola, lågstadiet eller mellanstadiet?**
De är födda -07 så de ska bli 9 i år
- **Hur länge har du arbetat som pedagog/barnskötare?**
Här på skolan har jag arbetat i ett och ett halvt år, till sommaren blir det två år. Jag arbetade på ett annat ställe i två år och innan det på en förskola i fyra år. Sammanlagt har jag arbetat i åtta år.

Användning av takgården

- **Upplever du att takgården är en bra utemiljö för barn på förskolor och skolor?**
Ja det tycker jag. Nu anser jag att den miljön som vi har på vår takgård är väldigt lik den miljö som vi har på gården. Det är samma matta och den har uppbyggda kullar, så den är lik. För oss gör det ändå skillnad att springa upp eller gå ut. Det är lättare att ta sig ut snabbt för oss pedagoger. Man kan då även dela på barngruppen, några kan vara ute på gården och några är uppe på takgården. Ur barnsynpunkt tycker de att variationen är jättespännande då vi kan bryta av och vara på taket.
- **Hur använder ni huvudsakligen takgården?**
Det är mest fri lek som vi har på takgården, ibland är det dock uppstyrda lekar. Det är mycket aktiviteter som exempelvis kull eller en lek som kallas trasan, då man ska ta en trasa och kulla varandra. Man får samma känsla som barnen när de kommer upp. De vill springa av sig när de är där uppe och de börjar springa runt i en cirkel. Jag tror att det beror på miljön. De är på ett tak och de har fri utsikt, det ger någon slags frihetskänsla.
- **Hur många dagar varje vecka används takgården för utelek?**
Nu har vi minskat det lite. Förra terminen var vi där ungefär två gånger i veckan och då kunde det variera i tid. Någon dag kunde vi vara ute i bara en timme och andra gånger kunde vi vara där uppe i två och en halv timme.
 - **Följdfråga: Varför minskade ni på tiden?**
Det var så att barnen hade bild så vi hade delat bildgruppen. Hälften av barnen var nere och hade bild och den andra hälften var på taket, sedan bytte vi. Vi hade även en till grupp till som var där uppe så vi upplevde att det blev för trångt. Det kunde vara 30-35 barn där uppe, vi gick därför tillbaka ner till gården. Nu så kör vi istället bara mindre grupper på taket.
 - **Följdfråga: Har ni bestämt vilka grupper som ska vara på taket eller får de själva välja vilka kompisar de vill leka med?**
Förra terminen var det förutbestämt. Nu har vi dem indelade i grupperna ”snäckor” och ”stenar”. Det är 25 i varje grupp. Vi går numera oftast upp med en grupp.
- **Kan barnen själva ta sig ut till takgården utan tillsyn av personal?**
Ja om de skulle vilja göra ett detektivsaktigt smitande så skulle de nog kunna ta sig upp. Det är dock svårt att ta sig ut. Dörren är väldigt tung så de skulle nog behöva kämpa väldigt mycket. Jag är lite osäker men den är nog låst hela tiden så man behöver en bricka för att ta sig ut. Men jag har också för mig att dörren hör till resten av skolan så brickan behövs nog inte användas på dagtid.

- **Följdfråga: Får barnen ta sig ut själva**
Nej de får inte springa ut själva, det är alltid en vuxen som ska följa med upp. Det som är bra med takgården är speciellt när det är fint väder, då är det väldigt mysigt att kunna lägga upp filtar och äta mellanmål där. Vi har även tagit upp mycket kaplastavar och lego så man kan sitta och bygga medan de som vill springa och leka kull får göra det.
- **Följdfråga: Så du upplever ibland att takgården i viss mån är som en förlängning av lek som annars sker inomhus?**
Ja precis, men de får mer springrum där. Känner vi att de har för mycket spring i benen så går vi upp. Vi har bara en trappa upp så det är väldigt simpelt för oss att komma ut, det går väldigt lätt.
- **Finns det tillfällen då ni inte kan använda er av takgården, och i sådana fall, vilka är då anledningarna till att den inte kan brukas? Ex väder, andra barngrupper, säkerheten m.m.**
Nu växer skolan mycket så det blir att man får boka takgården numera. Är det jättedåligt väder så finns bara en liten bit tak. Då är det inte så trevligt att vara där i och med att det bara är en matta på taket så suger den åt sig vatten rätt så snabbt.
- **Följdfråga: Blir det mycket vatten på taket då?**
Ja, eller det blir inte jättemycket då den suger åt sig lite snabbare än om det exempelvis skulle vara asfalt. Mattan är annars det som är mest tacksamt. Barnen frågar alltid om de får ta av sig skorna och springa runt.

Synpunkter på utformningen av friytan

- **Är takgården utformad så att den inbjuder till varierad lek?**
Ja, det kan man säga. Där det finns en liten bit tak kan man göra det lite mysigare, lägga ut en filt och lägga ut lite lego eller kaplastavar. Den bortre delen, till höger blir istället en yta för spring, där finns även en gungbräda. Jag pratade själv med barnen om detta när jag fick veta att jag skulle göra intervjun. Då sa de att kullen som finns på ytan är lite dum. Barnen tycker att det är bättre med en platt yta för de vill ha utrymme för att springa på.
- **Följdfråga: Gällde det samtliga barn som du tillfrågade?**
Ja, det var under ett hemvistråd som jag frågade dem, då är vi 50 st som träffas. Den största delen ansåg att kullen kunde vara lite i vägen. De tyckte även att det blev halt på mattan under vintern. Det kan dock variera men det är också upp till oss pedagoger hur vi lägger upp det och delar upp barngrupper m.m.
- **Har barnen själva möjlighet att bestämma vart de ska leka?**
Definition: Om de ska vara på takgården eller nere på gården?
Absolut, vi tvingar dem inte att vara med i det som vi erbjuder dem. De får göra det som de vill samtidigt som vi erbjuder en eller två lekar. De får själva välja vad de vill göra.

Rörelse och hälsa

- **Hur rör sig barnen på takytan, upplever du att möjligheten är lika stor till att leka ensam som den är att leka i grupp?**
I och med att det är fönsterväggar på taket och ytan är begränsad blir det oftare att de leker i grupp snarare än ensamma. Om de kommer ut på gården där det är betydligt större yta öppnar det upp på ett annat sätt. Det gör att barnen kan vara i mindre grupperingar om två till tre st. På taket leker de i större grupper.
- **Finns det utrymme för olika former av stimulans för samtliga barn samtidigt?**
Ja, då de får välja försöker vi se till att det finns något som ska passa varje individ.
- **Finns det utrymme för barnen att springa på?**
Ja, men barnen tyckte som sagt att kullen var ett minus.
- **Upplever du att det finns tillräckligt skydd mot solen på takgården?**
Ja, vill man så absolut. Men är det en varm sommardag så ställer sig inte samtliga 25 barn

under taket, de vill ju vara där uppe för att leka. Det är väl egentligen både och, barnen tänker inte på solen på samma sätt. Det är vi som vuxna som får se till att solskyddsfaktor och keps är på m.m.

Takgården i förhållande till andra ytor

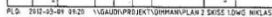
- **Med utgångspunkt ur barnets perspektiv, deras rörelsefrihet och personliga utveckling. Hur upplever du att takgården uppfyller sin uppgift som lekyta, anser du att takgårdar är ett bra alternativ till den klassiska skolgården eller bör man betrakta den som en komplettering?**

Det hade nog varit ett minus om vi bara skulle ha takgården och inte en skolgård. Det blir mer som ett alternativ för oss att den finns, det skapar även en variation för barnen. Nu har vi väldigt nära till Ekbacken som är en park med skogsmiljö. Det är en väldig fördel att vi har de här tre ytorna som ligger väldigt nära varandra. Vi kan variera mellan dem och det gör att det stimulerar barnen mycket lättare än att bara vara på samma plats hela tiden. Har vi bara en kort rast på 20 min är det väldigt bra för barnen att de kan springa upp på taket, det tjänar vi alla på. Att bara ha en takgård skulle dock vara väldigt svårt.
- **Följdfråga: När vi var uppe på taket berättade din kollega att Ekbacken inte tillhör skolan, får barnen själva ta sig dit eller behöver de sällskap av någon ur personalen?**

Personal är alltid med, de får inte vara där uppe själva. Vi brukar göra så att vi går och säger till när vi ska upp till Ekbacken så får de som vill följa med. När vi väl kommer upp så sprider de ut sig snabbt.
- **Finns det något annat som du funderar på gällande takgården som du känner att du vill ha sagt men som jag inte tog upp?**

Nej, det jag skulle önska är förvisso att takgården var större. Det vore bättre med en större yta vilket även barnen påpekade när jag frågade dem. Annars är generellt både barnen och vi nöjda med ytan. Det är ett väldigt plus att den är nära och att barnen lätt kan springa upp.

Möllevångens förskola (Arkitektgruppen i Malmö AB 2012). OBS. Bifogad ritning är ej skalenlig.

Lugnets skola (AIX Arkitekter AB 2013). OBS. Bifogad ritning är ej skalenlig

